

ประวัติของพระอสีติมหาสาวก

ความหมายของคำว่า "อสีติมหาสาวก"

ตามรูปศัพท์ คำว่า "อสีติมหาสาวก" เป็นคำสมาสประกอบด้วยคำ อสีติ และ มหาสาวก อสีติ เป็นคำปรกติสังขยา คือ จำนวนนับตามปรกติ แปลว่า "๘๐" มหาสาวก ประกอบด้วยคำ มหา ซึ่งเป็นคำคุณนาม แปลว่า "ใหญ่, มาก, ยิ่งใหญ่, สำคัญ" และคำ สาวก ซึ่งเป็นคำนามกิริย ประกอบรูปมาจาก ธาตุ ส (ในความหมายว่า ฝั่ง) ≠ ปัจจัย ฎ มีรูปให้ถือว่า "สาวก" แปลว่า "ผู้ฝั่ง" ในที่นี้หมายถึง ภิกษุผู้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ อรหันต

ดังนั้น คำ อสีติ และ มหาสาวก เมื่อรวมเข้าด้วยกันเป็นคำสมาสเป็น "อสีติมหาสาวก" จึงแปลว่า "พระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ รูป" หรือ "พระสาวกผู้ยิ่งใหญ่ ๘๐ รูป" หรือ "พระสาวกสำคัญ ๘๐ รูป"

ที่มาของคำว่า "อสีติมหาสาวก" และรายนาม

ไต่ถว้ถึงความหมายของคำว่า "อสีติมหาสาวก" มาแล้ว ต่อไปนี้เป็นการกล่าวถึงที่มาของคำว่า "อสีติมหาสาวก" และรายนาม ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ในพระไตรปิฎกไม่มี

ใน อัมพปทีฎกเถ มีข้อความอธิบายความหมายของคำว่า "สาวก" ไว้ว่า

"สัพเพ สันถาสุขุมมานิ พุชฌณเถ เต พุทธุสส สวณฺเฑ ชาตคฺเณ โธวาทนุสาสนี วา สวณฺเณ สาวโก ภิกฺขุ" แปลว่า "ภิกษุ ชื่อว่า สาวก เพราะหมายความว่าผู้ธรรมที่อุปฐัง แต่งและไมถูกอุปฐังแต่งทั้งหมด เพราะหมายความว่าเกิดหลังจากพระพุทเจ้าแสดงธรรมจบ หรือ เพราะหมายความว่าไท้ฝั่งค้ำณะน้าพร้าสอน" (ธ. อ. ๑ / ๑๑.)

ผู้วิจัยพบว่า มีคำใช้เรียกแทน "อสีติมหาสาวก" อยู่อีกคำหนึ่ง คือ คำว่า "อสีติมหาเถร" คำนี้เป็นคำสมาสอีกเช่นกันประกอบขึ้นจากคำ อสีติ และ มหาเถร แปลว่า "พระเถระผู้ใหญ่ ๘๐ รูป" หรือ "พระเถระผู้ยิ่งใหญ่ ๘๐ รูป" หรือ "พระเถระสำคัญ ๘๐ รูป" (ธ. อ. ๑ / ๑๔.)

คำว่า "อัสติมหาสาวก" ในที่ที่กล่าวถึงพระอัสติมหาสาวกพบแต่คำว่า "พระสาวกเถระผู้มีชื่อเสียง"¹ แต่พบคำว่า "อัสติมหาสาวก" นั้นปรากฏอยู่ในหนังสืออรรถกถาต่าง ๆ คือ อัมมเปกขุฎกดา สุมังคล-วิลาสินี² และ ปรมัตถทีปนี

ส่วนรายนามของพระอัสติมหาสาวก จากการศึกษาวិเคราะห์เห็นว่า ในพระไตรปิฎกมีกล่าวไว้ครบ แต่กล่าวไว้ในที่ต่างกัน ส่วนมากกล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก ในอัมมเปกขุฎกดา มีกล่าวไว้ไม่ครบ ในสุมังคลวิลาสินีไม่มีรายนามระบุไว้ ในปรมัตถทีปนีมีกล่าวไว้ครบเช่นเดียวกับในพระไตรปิฎก ดังนี้³

1. พระอัญญาโกณฑัญญะ
2. พระวัชปละ
3. พระภัททิยะ
4. พระมหานามะ
5. พระอัสสชิ
6. พระนาลกะ

¹ ม. อ. 14 / 282 / 190. (ดูเพิ่มเติมที่หน้า 22.)

² ในอัมมเปกขุฎกดา มีทั้งคำว่า "อัสติมหาสาวก" และ "อัสติมหาเถระ"

³ ในสุมังคลวิลาสินีมีคำว่า "มหาสาวก" ดังนี้ "พุทธธานุพุทธเชตุ จ มหาสาวกเสตุ ปรีนิพุทธเสตุ เอกกณเว ชาตุนเณ วิช ฉาตเทหิ โหหิ" แปลว่า "ก็เมื่อพระมหาสาวกทั้งหลายผู้รู้ตามพระพุทธรเจ้า ปรีนิพพานหมดแล้ว พระพุทธรเจ้าก็จะทรงดำรงอยู่เพียงพระองค์เดียวจึงถูกเป็นเหมือนคล้ายดอกไม้" (ที. อ. 3 / 201-202.)

ผู้วิจัยเห็นว่า รายนามของพระอัสติมหาสาวกในพระไตรปิฎกและปรมัตถทีปนีมีบางรายนามที่ต่างกัน ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้รายนามที่ปรากฏอยู่ในปรมัตถทีปนีเป็นหลัก เพราะข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้ไ้มาจากปรมัตถทีปนีเป็นส่วนใหญ่

ผู้วิจัยได้ทำตาราง เปรียบเทียบรายนามของพระอัสติมหาสาวกที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้ที่ภาคผนวก ก. หน้า 145-148.

7. พระยสะ
8. พระวิมลตะ
9. พระสุพานุ
10. พระบุณณชิ
11. พระควัมปติ
12. พระอุรุเวลกัสสปะ
13. พระนทีกัสสปะ
14. พระคชากัสสปะ
15. พระสารีบุตร
16. พระมหาโมคคัลลานะ
17. พระมหากัสสปะ
18. พระมหากัสสาณะ
19. พระมหาโกฎิณะ
20. พระมหากปิณเ
21. พระมหาจุนทะ
22. พระอนรุทธะ
23. พระกัณฑาเรวตะ
24. พระอานนท
25. พระนันทะ
26. พระภุ
27. พระนันทะ
28. พระกิมฬิละ
29. พระภัททิยะ (กาฬิโคธามุตร)
30. พระราหุล
31. พระสีวลี
32. พระอุบาลี
33. พระทัฬหะ (มัลลบุตร)
34. พระอุปเสนะ (วังคันบุตร)
35. พระขทิวานิชเรวตะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

36. พระปฐมมณฑลนันท
37. พระปฐมมณฑล (สุนาปรัตนคทะ)
38. พระโสณภูมิกัณฑะ
39. พระโสณโกฬิวิสะ
40. พระราธะ
41. พระสุภุติ
42. พระองคฺลิมาล
43. พระวัฏกฺลิ
44. พระกาฬุหาสี
45. พระมหาอุหาสี
46. พระปิลินทวิจจะ
47. พระโสภิตะ
48. พระกุมารกัศสปะ
49. พระรัฐบาล
50. พระวังคีสะ
51. พระสภิกะ
52. พระเสละ
53. พระอุปวาณะ
54. พระเมฆิยะ
55. พระสาตตะ
56. พระนาคิตะ
57. พระลภุททกัทธิยะ
58. พระโณโฬการหาชะ
59. พระมหานันดก
60. พระจุพนันดก
61. พระทาทุละ
62. พระกฤษณานะ
63. พระพาหิยะ (ทารุจิริยะ)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

64. พระยโสชะ
65. พระอชิตะ
66. พระทิสสเมตเตยยะ
67. พระปุลณณะ
68. พระเมตตกุ
69. พระโธทกะ
70. พระอุปสีวะ
71. พระนันทะ
72. พระเหมกะ
73. พระโตเทยยะ
74. พระกัปปะ
75. พระชุกกัณเฐ
76. พระภัทราวุธ
77. พระอุททะ
78. พระโปสาละ
79. พระโมฆราช
80. พระปิงคิยะ²

² เกร. อ. 4 / 483-484.

อายุสุมา อัญญาสิโกณฑนุโย, วบุโป, ภูทธิโย, มหานาโม, อสุสซี, นาลโก, ยโส, วิมโล, สุหาหุ, ปุณฺณซี (10), ทวมุปติ, อรุเวลลสุสโป, นทีกสุสโป, คยากสุสโป, สาริปุคฺโต, มหาโมคฺคัลลาโน, มหาภุสสโป, มหาภุจายโน, มหาโกฏฐโก, มหาภณินโน (20), มหาจุนโท, อนุรุฑฺโธ, กงฺขารเวโร, อานนุโท, นนุโท, ภคฺ, นนุโท, กิมิโล, ภูทธิโย, ราหุโล (30), สีวลี, อุปาลี, ทนุโท, อุปเสโน, ขทรวนียเวโร, ภูณฺโณ มนุคานิปุคฺโต, ภูณฺโณ สุนาปรนุคโก, โสโณ กุฏินฺโณ, โสโณ โกสิวิโส, ราโร (40), สุกฺกิ, องฺคุลิมาโล, วุคฺคิ, กาฬุทายี, มหาอุทายี, ปิณฺนทวฺโธ, โสภิตโก, กุมารภุสสโป, รมฺมปาโล, วุคฺคิโส (50), สภีโย, เสโล, อุปวาโณ, เมฆิโย, สาสโต นาคีโต, ลกฺขณภุคฺติโย, ญินฺโธลภารทฺวาโซ, มหาพฺนุคโก, ชุพฺนุคโก (60), พากุโล, กุญฺพธานโน, พานิโย ทารุจิริโย, ยโสชโย, อชิโต, ทิสฺสเมตฺเตยโย, ภูณฺโณ, เมตฺตกุ, โธคณฺณ, อุปสีโว (70), นนุโท, เหมโก, โธเทยโย, กุโป, ชคฺคณฺณิ, ภูทราวุฑฺโธ, อุทโย, โปสาโล, โมฆราชสา, ปิงคิโยติ

รายนามของพระอสีติมหาสาวกที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จากการศึกษาวิเคราะห์เห็นว่า รายนาม
 ลำดับที่ 1-41 ยกเว้นลำดับที่ 16 (พระมหาโมคคัลลานะ) เป็นพระมหาเถระนั้งคานพระปรีศั้วชาของ
 พระพุทธเจ้า ส่วนรายนามลำดับที่ 16 และตั้งแต่ลำดับที่ 42-80 เป็นพระมหาเถระนั้งคานพระปรีศั้ว
 ชายของพระพุทธเจ้า³ การที่พระสาวกนั้งคานพระปรีศั้วทั้ง 2 ของพระพุทธเจ้าถือเป็นธรรมเนียมใน
 ครั้นพุทธกาลโดยมีหลักฐานว่า การปลุกอาสนะในที่มณฑล ใ้ปลุกอาสนะของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง
 ปลุกอาสนะของพระสารีบุตรไว้คานพระปรีศั้วชา ปลุกอาสนะของพระมหาโมคคัลลานะไว้คานพระ-
 ปรีศั้วชาย แล้วจึงปลุกอาสนะของพระสาวกอื่น ๆ ต่อจากอาสนะของพระมหาสาวกทั้ง 2 นั้น⁴

หลักการเลือกพระอสีติมหาสาวก

ไ้กล่าวถึง ความหมาย ที่มา และรายนามของพระอสีติมหาสาวกมาแล้ว เรื่องที่จะศึกษาต่อ
 ไป ก็คือ หลักการเลือกพระสาวก 80 รูปแล้วจัดเป็นพระอสีติมหาสาวก

ผู้วิจัยจะกล่าวถึง เหตุผลในการเลือกพระสาวกแล้วจัดเป็นพระมหาสาวกก่อน จากการศึกษา
 วิเคราะห์เห็นว่า ท่านทำโดยยึดถือคุณธรรมและความสามารถคือความชำนาญในอภิญญาสมบัติและความ
 แดกจានในปฏิสัมมิตาเป็นหลัก⁵ โดยไม่เกี่ยวกับพรรษาและอายุ และด้วยเหตุนี้เองจึงปรากฏว่าท่านจัด
 ฆรวาสีที่เป็นพระอรหันต์เข้าเป็นพระมหาสาวกด้วย 1 ท่าน คือ พระพาหิยะ

(80), เอเต อสีติมหาสาวกา นาม.

³ ปทานุกรมพระไตรปิฎก ขาลี-พม่า, เล่ม 3 (ร่างกึ่ง : พุทธศาสนสภากาตั้งสหภาพพม่า, 2514), หน้า 1131.

⁴ อ. อ. 1 / 65.

พุทธาณี ที มหุณินธุราเน อาสนั ปญญาเปตฺวา ตสฺส ทถินโต สารีปุตฺตเดรสฺส วามโต
 มหาโมคฺคัลลานสฺส ตโต ปฏฺฐาย อโภสฺส ปสฺสเสสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาสนั ปญญาเปตฺวาเท โหติ ฯ

⁵ เสร. อ. 1 / 484.

กสมฺมา ปน เต เอว เสรฯ มหาสาวกาติ วุจฺจนฺตติ ฯ อภินหารสฺส มนฺตภาวโต... สาคิสฺย
 อภิญญาสมาปุตฺตสฺส วลีโน ปภินฺนปฏิสัมมิตา ฯ

ก็เพราะเหตุไร จึงเรียกพระเถระเหล่านั้นว่า มหาสาวก (ตอบว่า) เพราะท่านมีอภินหาร
 มาก... เพราะชำนาญในอภิญญาสมบัติและแดกจានในปฏิสัมมิตา ฯ

ส่วนการคัดเลือกแล้วจัดให้เป็นพระอสีติมหาสาวกนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา-
วชิรญาณวโรรส ทรงวินิจฉัยไว้โดยทรงเสนอเกณฑ์สำหรับพิจารณาไว้ว่า

พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นเอตทัคคะ สงเคราะห์พระปัญญาวัตรีย์ 4 พระองค์เข้าด้วย พระอรุณเว-
ลกัสสปะ สงเคราะห์พระกัสสปะน้องชายอีก 2 พระองค์เข้าด้วย พระโมฆราชเป็นเอตทัคคะ
สงเคราะห์พระคณะศิษย์อีก 15 พระองค์เข้าด้วย อีกเกณฑ์หนึ่ง สงเคราะห์พระสาวกผู้มีชื่อ
ระบุไว้ในประณมโพธิกาล ๕๖๖ คนในจำนวนเอตทัคคะ คือ พระยัสสะกับพระสหายอีก 4
พระองค์ โดย 2 เกณฑ์โคพระสาวกเอตทัคคะ 4๓ พระสาวกสหจรแห่งเอตทัคคะ 23 พระ
สาวกในประณมโพธิกาล 1 สหจร 4 รวมเป็น 69 พระองค์ อีก 11 พระองค์ เป็นพระสาวก
ที่จัดเข้าโดยหาเกณฑ์ใด แต่มีนามระบุอยู่ในมัชฌิมโพธิกาลบาง ในปัจฉิมโพธิกาลบาง...⁶

จากหลักการเลือกที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงวินิจฉัยไว้นี้ ผู้
วิจัยสรุปได้ว่า

1. กำหนดเอาพระสาวกผู้เป็นเอตทัคคะเป็นหลักแล้วรวมพระสหจรในกลุ่มของท่านเข้าด้วย
นี้เป็นเกณฑ์แรก ส่วนเกณฑ์ที่ 2 กำหนดเอาพระสาวกผู้มีโคเอตทัคคะ และมีชื่อระบุไว้ในประณมโพธิกาล
ตามหลักการเลือกนี้ เกณฑ์แรกโคพระมหาสาวก 64 รูป เกณฑ์ที่ 2 โคพระมหาสาวกอีก 5 รูป
รวมเป็นโคพระมหาสาวก 69 รูป

2. ที่เหลืออีก 11 รูปนั้น จัดเข้าโดยไม่มีเกณฑ์ ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา-
วชิรญาณวโรรส ทรงวินิจฉัยว่า "...คงเป็นทวยต่างอาจารย์ต่างเลือกกันจัดเข้าตามมติของตนเอง
เพื่อให้ครบจำนวน 80 จึงต่างรายชื่อกัน"⁷

แนวความคิดที่ทรงวินิจฉัยไว้นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีเหตุผลควรแก่การถือเป็นหลักในการศึกษา
วิเคราะห์ต่อไป

อนึ่ง ในการเลือกพระสาวกแล้วจัดเข้าเป็นพระอสีติมหาสาวกนั้นยังมีข้อที่น่าศึกษาเพิ่มเติม
คือ เกิดขึ้นในยุคใด จากเหตุผลที่กล่าวมานั้นทำให้สันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีเข้ามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล

⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, อนุพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ 6
(พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2513), หน้า ๗.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

แล้วโดยเห็นได้จากคำเรียกที่ว่า "พระสาวกเดระผู้มีชื่อเสียง" ซึ่งเท่าที่ระบุนามไว้ก็เป็นพระอัสติ-
มหาสาวกทั้งหมด แต่มาเด่นชัดขึ้นในยุคสมัยของพระอรธกถาจารย์ในลังกา ทั้งนี้เพราะ อัมมปะทัก-
กถา กัถิ สุมังคลวิลาสินี กัถิ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ชื่อว่า "มหาสาวก" และ "อัสติมหาสาวก" ปรากฏอยู่
ล้วนเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในลังกาโดยพระอรธกถาจารย์ผู้มีชื่อเสียง คือ พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้มีชีวิต
อยู่ระหว่างปี พ.ศ. 900-1000⁸ พุทธสาสมิกชนในยุคนั้นและยุคต่อมาทั้งพระและพรവാสาต่างนิยม
ยกย่องในตัวพระอัสติมหาสาวกมาก คัมภีร์มหาวงศ์ กล่าวไว้ว่า "พระเจ้าพุทธมหาสแห่งลังกามีพระราช
บุตร 8 องค์ล้วนทรงสุรูปภาพแก้วกลการณรงศ์สงคราม ทรงขนานนามพระกุมารนั้นตามพระอัชฌาสัย
ของพระองค์ให้คงนามพระอัสติมหาสาวกทั้งหลาย พระเจ้าพุทธมหาสองค์นี้ไต่เวทลอมแล้วด้วยพระราช
บุตรทั้งหลายอันทรงพระนามตามพระอัสติมหาสาวกวาสาธิบดี เป็นอาทิพระองค์ทรงรุ่งเรืองอยู่คู่ประหนึ่ง
วาทองศ์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าฉะนั้น"⁹ ส่วน ปรมัตถทีปนี ซึ่งมีรายนามของพระอัสติมหาสาวกอยู่
ครบถ้วนนั้น แต่งที่สำนักพระตติกวินัย เถวณัมพิ ในอินเดียตอนใต้ โดยพระธรรมปาละ พระอรธ-
กถาจารย์รูปที่มีชีวิตอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 950-1000 อันเป็นรุ่นหลังของพระพุทธโฆษาจารย์ แทนที่นัก
ได้สร้างงานรจนาคัมภีร์อรธกถาปฏิภาสต่อจากพระพุทธโฆษาจารย์¹⁰ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าท่านจะต้องได้รับ
แนวความคิดเรื่องพระอัสติมหาสาวกนี้มาจากพระพุทธโฆษาจารย์บ้าง

ส่วนเหตุผลที่กำหนดพระมหาสาวกใหม่จำนวน 80 รูปนั้นไม่ปรากฏว่ามีกล่าวไว้ในที่ใด แต่
จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า จำนวน 80 เป็นจำนวนแสดงความมั่งคั่งของคนในสังคมอินเดียโบราณ
เพราะบุคคลผู้จะเป็นนคร เศรษฐีหรือมหาเศรษฐีใดนั้นต้องมีทรัพย์ตั้งแต่ 40 ถึง 80 โกฎิ¹¹ ดังนั้น จึง
ทำให้สันนิษฐานได้ว่า จำนวน 80 นอกจากจะเป็นจำนวนแสดงความมั่งคั่งของคนในสังคมอินเดียโบราณ
แล้ว ยังน่าจะเป็นจำนวนแสดงความยิ่งใหญ่ ความสวยงาม และความสำคัญ ใด้อีก และจำนวน 80

* กุรจยละเอียก หน้า 22.

⁸ G. P. Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon (Colombo :
M. D. Gunasena & Co. Ltd., 1958), p. 79.

⁹ มหาวงศ์ เล่ม 3, แปลและเรียบเรียงโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลอักษรนิมิต)
และคณะ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, 2463), หน้า 21.

¹⁰ เกร. อ. 1 / 28.

¹¹ Balam Srivastava, Trade and Commerce in Ancient India (Varanasi :
The Chokhamba Sanskrit Series Office, 1968), p. 215.

นักเกี้ยวของกับพระพุทธเจ้าอยู่หลายสถานะด้วยกัน คือ

1. พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมายุ 80 พรรษา¹²
2. พระพุทธเจ้าทรงมีพระฉัพพรรณรังสีแผ่พานอกจากพระวรกายวนเวียนรอบเนื้อที่ประมาณ 80 ศอก¹²
3. พระวรกายของพระพุทธเจ้าสว่างามด้วยพระอนุพยัญชนะ 80¹³

จากหลักฐานที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การกำหนดพระมหาสาวกใหม่จำนวน 80 นั้น น่าจะมีเหตุผลแสดงถึงความยิ่งใหญ่ ความสว่างาม และความสำคัญของพระพุทธเจ้า เกี้ยวของอยู่ข้าง พระอัสติภพสาวกผู้ได้รับยกย่องไว้ในคำแถลง เอตทัตตะ

เห็นว่าพระมหาสาวกจะมีอยู่ถึง 80 รูปดังกล่าวนั้นแล้ว แต่ก็มีเพียง 41 รูปเท่านั้นที่ได้รับ ยกย่องไว้ในคำแถลง เอตทัตตะจากพระพุทธเจ้า¹⁴ เพราะคำแถลง เอตทัตตะ คือ คำแถลงที่พระ พุทธเจ้าทรงประทานให้แก่พระสาวกผู้มีความสามารถเป็นเลิศเฉพาะด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่อง¹⁵

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลักฐานที่ระบุว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมายุ 80 พรรษาไม่มีปรากฏ ในพระไตรปิฎก แต่มีกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า "พระพุทธเจ้าเสด็จกับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุย่าง เข้าส่วนที่ 5" คำกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นหลักฐานสนับสนุน เพราะพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขันธ์ในอุคทิมภุมมัยมี อายุ 100 ปี อายุ 100 ปี แบ่งออกเป็น 5 ส่วนได้ส่วนละ 20 ปี เมื่อครบ 4 ส่วนก็ได้ 80 ปี ฉะนั้น ที่กล่าวไว้ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จกับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุย่างเข้าสู่ส่วนที่ 5 ก็คือ เสด็จกับขันธปรินิพพาน เมื่อพระชนมายุ 80 พรรษานั่นเอง (ที่. อ. 2 / 201.)

¹² ที่. อ. 2 / 54.

ทสุ่ม กิร สัมเข ทสฬลสุส สิริโร นิกขมิทวา จุพพณริสโย สมนุตวา อสตีทุดูปมาเถ ปเทเส อาธาวุติ วิชาวุติ ฯ

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

อัสติยานุพพชนารณชิตญจ ปน ภควโต สิริ ฯ

¹⁴ อญ. อ. 1 / 131.

¹⁵ อญ. เอกก. 20 / 146 / 31.

และพระอัสติมหาสาวก 41 รูปนั้นได้รับยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ

1. ได้รับยกย่องตามเรื่องที่เกิดขึ้น (อตุลุปุตฺติโค) หมายความว่า พระอัสติมหาสาวกรูปนั้น ๆ ได้แสดงความสามารถออกมาให้ปรากฏโดยสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
2. ได้รับยกย่องตามที่สะสมบุญมาแต่อดีต (อาคณฺโฏ) หมายความว่า พระอัสติมหาสาวกรูปนั้น ๆ ได้สร้างบุญสะสมมาแต่อดีตชาติพร้อมทั้งตั้งใจปรารถนาเพื่อบรรลุตำแหน่งเอตทัคคะนั้นด้วย
3. ได้รับยกย่องตามความเชี่ยวชาญ (จฺญฺณวสฺสโค) หมายความว่า พระอัสติมหาสาวกรูปนั้น ๆ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเป็นพิเศษ
4. ได้รับยกย่องตามที่มีความสามารถเหนือผู้อื่น (จฺญฺณาทิเรกโค) หมายความว่า พระอัสติมหาสาวกรูปนั้น ๆ มีความสามารถในเรื่องที่ทำให้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าพระสาวกรูปอื่น ๆ ที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน¹⁶

ส่วนพระอัสติมหาสาวก 41 รูปผู้ได้รับยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยจัดแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ตามความสามารถได้ดังนี้

1. กลุ่มเลิศทางปัญญา คือ กลุ่มของพระอัสติมหาสาวกที่แสดงความสามารถทางปัญญาให้ปรากฏ ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางรัตติกัญญ มีปัญญามาก ขยายความขอให้พิสดาร สนใจการศึกษา ทรงจำพระวินัย เข้าใจแจ่มแจ้ง ปฏิภาณแก้ว บรรลุธรรมไฉนเร็ว จลาคในปัญญาวิมุตติ บรรลุปฏิสัมภิทา⁴

พระอัสติมหาสาวกในกลุ่มนี้มี 10 รูป คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระสารีบุตร พระมหา-
กัจจายนะ พระราหุล พระอุบาลี พระราธะ พระวังคีสะ พระพาหิยะ พระมหากัปปินะ พระมหาโกฏฐิกะ^๕

2. กลุ่มเลิศทางอภิปัญญา คือ กลุ่มของพระอัสติมหาสาวกที่แสดงความสามารถทางอภิปัญญาให้ปรากฏจนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางมฤตมมมาก มีคาถาพิศ ระลึกชาติโสมมาก เข้าเตโชสมบัติ

พระอัสติมหาสาวกในกลุ่มนี้มี 4 รูป คือ พระมหาโมคคัลลานะ พระอนุรุทธะ พระโสภิตะ
พระสาเกตะ

¹⁶ อัง. อ. 1 / 132.

^๕ ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้า 149.

^๖ ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้า 150.

3. กลุ่มเลิศทางสอนธรรม คือ กลุ่มของพระอัสสัมภะสาวกที่แสดงความสามารถทางสอนธรรมให้ปรากฏจนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางโอวาทิกะญู โอวาทิกะญี เป็นธรรมกถึก แสดงธรรมไค่งงามเป็นที่รักของเทวดา

พระอัสสัมภะสาวกในกลุ่มนี้มี 5 รูป คือ พระมหากัปปิยะ พระนันทกะ พระปุณณมิตตานันบุตร พระกุมารกัสสปะ พระปิณฑวิจณะ*

4. กลุ่มเลิศทางเสียง คือ กลุ่มของพระอัสสัมภะสาวกที่แสดงความสามารถทางใช้เสียงให้ปรากฏจนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางมีเสียงไพเราะ มีถ้อยคำไพเราะ บันลือสัทนาท

พระอัสสัมภะสาวกในกลุ่มนี้มี 3 รูป คือ พระลลณพภักทียะ พระโสณกุฏิกัณณะ พระโฆโฆลา-
การทวาชะ**

5. กลุ่มเลิศทางมีศรัทธา คือ กลุ่มของพระอัสสัมภะสาวกที่แสดงความสามารถทางมีศรัทธาอย่างยิ่งยวดในพระรัตนตรัยหรือในพระพุทธศาสนาถึงขั้นยอมสละชีวิตจนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางหลุดพ้นด้วยศรัทธา บวชด้วยศรัทธา

พระอัสสัมภะสาวกในกลุ่มนี้มี 2 รูป คือ พระวิกกสิ พระรัฐบาล***

6. กลุ่มเลิศทางถืออุคค คือ กลุ่มของพระอัสสัมภะสาวกที่แสดงความสามารถทางถือปฏิบัติอุคควัตรอย่างเคร่งครัดจนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางถืออุคคเป็นวัตร ถืออยู่ป่าเป็นวัตร หนึ่งจิวร-
เสราหมอง

พระอัสสัมภะสาวกในกลุ่มนี้มี 3 รูป คือ พระมหากัสสปะ พระชทรวนียเรวตะ พระโมฆราช†

7. กลุ่มเลิศทางฝึกจิต คือ กลุ่มของพระอัสสัมภะสาวกที่พยายามอย่างหนักในการฝึกจิตจนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางปรารถนาความเพียร สำรวมอินทรีย์ ชำนาญในฌาน

พระอัสสัมภะสาวกในกลุ่มนี้มี 3 รูป คือ พระโสณโกฬวิสีสะ พระนันทะ พระกัณฑาเรวตะ††

* ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้า 150.

** ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้า 151.

*** ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้าเดียวกัน.

† ดูเพิ่มเติมภาคผนวก ข., หน้าเดียวกัน.

†† ดูเพิ่มเติมภาคผนวก ข., หน้า 152.

8. กลุ่มเลิศทางสังคัม คือ กลุ่มของพระอัสสัมมหาสาวกที่แสดงความสามารถทางสังคัมให้ปรากฏจนได้รับตำแหน่งเอกทัตตะทางมีบริวารมาก นำเลื่อมใส ทำตระกูลให้เลื่อมใส เกิดในตระกูลสูง ฉลาดในการจัดเสนาสนะ

พระอัสสัมมหาสาวกในกลุ่มนี้มี 5 รูป คือ พระอรุเวลกัสสะปะ พระอุปเสนะ พระกาฬุทายี พระภททิยะ พระทัฬหะ *

9. กลุ่มเลิศทางไคลาภ คือ กลุ่มของพระอัสสัมมหาสาวกที่ไคลาภง่ายและมีลาภเกิดขึ้นมากจนได้รับตำแหน่งเอกทัตตะทางมีลาภมาก จับสลากได้เป็นคนแรก

พระอัสสัมมหาสาวกในกลุ่มนี้มี 2 รูป คือ พระกฤษณะ พระสาลี**

10. กลุ่มเลิศทางมีสุขภาทิ คือ กลุ่มของพระอัสสัมมหาสาวกที่มีอาพาธเบียดเบียนน้อยจนได้รับตำแหน่งเอกทัตตะทางมีอาพาธน้อย

พระอัสสัมมหาสาวกในกลุ่มนี้มี 1 รูป คือ พระพาลุละ***

11. กลุ่มเลิศหลายด้าน คือ กลุ่มของพระอัสสัมมหาสาวกที่แสดงความสามารถด้านต่าง ๆ ให้ปรากฏจนได้รับตำแหน่งเอกทัตตะด้านต่าง ๆ โดยแต่ละรูปได้รับตำแหน่งเอกทัตตะเกิน 1 ตำแหน่ง

พระอัสสัมมหาสาวกในกลุ่มนี้มี 3 รูป คือ พระสุภติ ได้รับตำแหน่งเอกทัตตะทางอัฐควยการ เข้ามาน 1 ทางเป็นผู้ตรวจแก่งานทำบุญ 1 พระอานนท์ ได้รับตำแหน่งเอกทัตตะทางมีสติ 1 ทางมีสติ 1 ทางมีความเพียร 1 ทางเป็นหูสุด 1 ทางเป็นพุทธอุปัฏฐาก 1 พระจูฬบัณฑก ได้รับตำแหน่งเอกทัตตะทางชำนาญในมโนมยิทธิ 1 ทางฉลาดในเจโตวิมุติ †

ในเหตุผล 4 ประการที่ทำให้พระอัสสัมมหาสาวกได้รับยกย่องไว้ในตำแหน่งเอกทัตตะดังกล่าวไว้ในตอนแรก เมื่อศึกษาวิเคราะห์หุคฺคเตว ผู้วิจัยเห็นว่า การสะสมบุญมาแต่อดีตชาติเป็นเหตุผลที่สำคัญ เพราะหมายถึงความรวมถึงการได้พบพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว เกิดศรัทธาตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งเอกทัตตะพร้อมกับการบรรลุธรรมและทำบุญสำคัญสนับสนุนมาอย่างคอบเนื่อง †† ฉะนั้น

* ฐเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้า 152.

** ฐเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้า 153.

*** ฐเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้าเดียวกัน.

† ฐเพิ่มเติม ภาคผนวก ข., หน้า 153-154.

†† ฐเพิ่มเติม บทที่ 2, หน้า 25-31.

พระอัสติมหาสาวกที่ได้รับการชกของไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะจึงเป็นการไต่ตามที่ปรารถนา ส่วนพระอัสติมหาสาวกผู้มิได้รับชกของนั้น เป็นเพราะท่านปรารถนาเพียงเพื่อบรรลุธรรมและเป็นพระมหาสาวกท่านนั้น แต่มิไต่ปรารถนาตำแหน่งเอตทัคคะ ท่านจึงไต่เฉพาะส่วนที่ท่านปรารถนา

คุณลักษณะสำคัญของพระอัสติมหาสาวก

ไต่ทราบมาแล้วว่าพระอัสติมหาสาวกทั้งที่ไต่รับชกของไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะและที่มิได้รับชกของไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะซึ่ง เป็นไปตามความปรารถนา แต่ดังอย่างไร พระอัสติมหาสาวก 2 กลุ่มนี้มีความสำคัญที่ควรกล่าวถึงไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและความสำคัญของพระอัสติมหาสาวกนั้นแยกกล่าวได้เป็น 2 ประการ คือ

1. คุณลักษณะสำคัญส่วนตน ไต่แก่ คุณลักษณะสำคัญที่เกิดจากสวามเป็นผู้ไต่บำเพ็ญบารมีมา มาก การไต่บรรลุปัญญา และความเป็นผู้มีเดรัจฉรม

ก. ความเป็นผู้ไต่บำเพ็ญบารมีมา มาก หมายถึง การไต่บำเพ็ญบารมีมาเพื่อเป็นพระมหาสาวกไว้หลายตอนหลายชาติ ปรมัตถ์ปิณี กล่าวว่า "พระสาวกของพระพุทธเจ้าใช้ว่าจะ เป็นพระมหาสาวกได้ทุกรูป ท่านที่บำเพ็ญบารมีมาเพื่อการนี้ ท่านจึงจะเป็นไต่และต้องบำเพ็ญบารมีถึงระยะเวลา 100,000 กัป"¹⁷

อนึ่ง นอกจากการบำเพ็ญบารมีถึงระยะเวลา 100,000 กัปแล้ว พระอัสติมหาสาวก ยังต้องบำเพ็ญตบัสจากสัตว์จร *** อยู่ตลอดเวลาประกอบอีกด้วย ปรมัตถ์ปิณี กล่าวว่า "วัดนี้ ผู้ที่

ไต่การไต่ตำแหน่งอัครสาวกของพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะก็เป็นการไต่ตามที่ปรารถนาไว้ (ธ. อ. 1 / 88.)

17 เดร. อ. 1 / 17.

เพราะเหตุที่บำเพ็ญบารมีมาถึง 100,000 กัป พระอัสติมหาสาวกจึงสามารถระลึกชาติได้มากกว่าพระสาวกทั่วไป วิสุทธิมรรค กล่าวถึงบุคคลที่ระลึกชาติได้ 6 จำพวก คือ เดียรธัยระลึกชาติได้ 40 กัป พระสาวกทั่วไประลึกได้ 100-1,000 กัป พระอัครสาวกระลึกได้ 1 อสงไขย กับ 100,000 กัป พระมหาสาวกระลึกได้ 100,000 กัป พระปัจเจกพุทธเจาระลึกได้ 2 อสงไขย กับ 100,000 กัป และพระพุทธเจ้าทรงระลึกได้ไม่จำกัด มูลเหตุที่ทำให้บุคคลถึงกล่าวระลึกชาติได้ไม่เท่ากัน คือ นามรูปปริจเฉทญาณ (ญาณกำหนดครุณามรูป) เดียรธัยระลึกชาติได้น้อยเพราะมิได้ญาณนี้ ส่วนพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกทั่วไป พระอัครสาวก และพระอัสติมหาสาวกต่างมีวิปัสสนาญาณชั้นเป็นพื้นฐานเหมือนกัน ต่างแต่อาวุธระลึกไม่เท่ากัน (วิสุทธิ. 2 / 250-251.)

*** ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ก., หน้า 155-156.

ปรารถนาเป็นพระมหาสาวกต้องบำเพ็ญ มิเช่นนั้นแล้วก็ไม่สามารถบรรลุถึงความเป็นพระมหาสาวกได้
เลข"¹⁸

ข. การไต่บรรลุปัญญา หมายถึง การไต่บรรลุความรู้ชั้นสูง ความรู้ชั้นสูงเรียกว่า
"อภิญญา" มี 6 คือ

- 1) อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้สามารถแสดงฤทธิ์ได้
- 2) ทิพโสตะ ความรู้ทำให้เกิดทิพย
- 3) เจโตปริยญาณะ ความรู้ทำให้รู้ใจผู้อื่นได้
- 4) ปุพเพนิวาสานุสสติ ความรู้ทำให้ระลึกชาติได้
- 5) ทิพจักขุ ความรู้ทำให้เกิดตาทิพย์
- 6) อาสวักขณญาณะ ความรู้ทำอาสวะให้สิ้นไป¹⁹

ค. ความเป็นผู้มีเดรธรรม หมายถึง ความเป็นผู้มีธรรมที่ทำให้เป็นผู้มีสัมมา ประกอบด้วย

- 1) รัตติกัญญ เป็นผู้รัตติ หมายถึง บวชมานานและรู้เต็มกิจการทรงจำเรื่องราว
ต่าง ๆ ไว้มาก
- 2) สीलวา เป็นผู้มีศีล หมายถึง เตรงครคในสิกขาบททั้งหลายและสำรวมกายวาจา
ใจ
- 3) ทนุสสุตตะ เป็นทนุสสุต หมายถึง ทรงความรู้ไว้มาก
- 4) สวาคตปาฏิโมกษะ เป็นผู้ทรงจำปาฏิโมกข์ได้ดี หมายถึง ทรงจำพระวินัยได้คล่อง
แคลว ชำนิชำนาญสามารถวินิจฉัยได้ดี
- 5) อธิกรณสมุปปาหุปสมกุสละ เป็นผู้ฉลาดในการระงับอธิกรณที่เกิดขึ้น หมายถึง เมื่อ
เกิดเรื่องราวไม่สงบชนในสงฆ์ สามารถหาทางระงับปัญหาเน้นได้
- 6) อัมมกามะ เป็นผู้ใคร่ในธรรม หมายถึง รักความรู้ รักความจริง ยินดีในการพิจารณา
ธรรม

¹⁸ เกร. อ. 1 / 17.

¹⁹ ที. ปา. 11 / 431 / 307.

5 ข้อแรกเรียกว่า "โลกิยอภิญญา" (ความรู้ชั้นสูงระดับโลกิยะ) ส่วนข้อ 6 เรียกว่า
"โลกุตตรอภิญญา" (ความรู้ชั้นสูงระดับโลกุตตระ) ความรู้ชั้นสูงนี้เป็นเหตุให้บรรลุมรรคผล

- 7) สัมบุตฺตงฺค เป็นผู้มียินดีในของที่ตนมี หมายถึง ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้
- 8) ปาสาทิกะ เป็นผู้นำเลื่อมใส หมายถึง เป็นผู้มึนริยาบดรวมทั้งกิริยาอาการเรียบร้อย ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใส
- 9) ฉานลาภิก เป็นผู้โศกแทน หมายถึง เป็นผู้ร่ำรุดแทนและมีความคล่องแคล่วในฉาน 4 อันเป็นเครื่องทำให้อยู่เป็นสุขสบายในชีวิตประจำวัน
- 10) อมาสาวเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ เป็นผู้บรรลุเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติสิ้นอาสวะ หมายถึง ละราคะและอวิชชาใจจนทำให้กิเลสสิ้นไป²⁰

เดรธรรมทั้ง 10 ประการนี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วผู้วิจัยพบว่า พระอัสสัมชิตมหาสาวกแม้จะมีเดรธรรมไม่ครบหรือมีแตกต่างกันก็ตาม แต่ต้องมีเหมือนกัน คือ เดรธรรมประการที่ 10 ซึ่งหมายความว่า พระอัสสัมชิตมหาสาวกทุกคนต้องเป็นพระอรหันต์ แต่อาจจะบารมีสำเร็จเป็นพระอรหันต์ไม่ทันสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ แต่กลับมาสำเร็จได้ภายหลังพุทธปรินิพพาน

2. คุณลักษณะสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม คุณลักษณะข้อนี้ เป็นผลมาจากความสามารถ เฉพาะ

ตัวของพระอัสสัมชิตมหาสาวกและ เกิดจากผลงานที่ส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

ก. ความสามารถเฉพาะตัว พระอัสสัมชิตมหาสาวกแต่ละรูปมีความสามารถเฉพาะตัวแตกต่างกันออกไปจนดูเหมือนว่าจะเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในด้านต่าง ๆ ได้ อาทิ พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าด้านรัตติกาล พระสารีบุตร เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าด้านปัญญา พระมหาโมคคัลลานะ เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าด้านเมตตาธรรม ความสามารถดังกล่าวนี้จะเป็นความสามารถเฉพาะตัวแตกเป็นไปเพื่อส่วนรวม เพราะพระอัสสัมชิตมหาสาวกได้ใช้ความสามารถนี้ช่วยรับภาระของพระพุทธเจ้าในการประกาศพระพุทธศาสนา

เพราะเหตุที่มีความสามารถเฉพาะตัวนี้เอง พระอัสสัมชิตมหาสาวกจึงได้ถือว่าเป็นผู้ตามเสด็จที่ใกล้ชิด ตามปรกติ พระพุทธเจ้าเมื่อจะเสด็จไปในที่ใดย่อมมีพระสาวกแวดล้อมตามเสด็จไปด้วยเป็นจำนวนมาก ในจำนวนนั้นจะมีพระอัสสัมชิตมหาสาวกรวมอยู่ด้วยดังปรากฏในอัมมปะทักขณกถาว่า "วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปนิเทศมตในเวียงราชฤทธนครพร้อมด้วยพระอัสสัมชิตมหาเถระ โดยมีภิกษุ 500 รูปเป็นบริวาร"²¹ และว่า "คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาอยู่ในปราสาทของมิลารมมารดา ถิ่นถึงวันมหาปวารณา ได้เสด็จมาประทับอยู่ที่ลานกลางของปราสาทโดยมีพระมหาสาวกนั่งแวดล้อม"²²

²⁰ อ.จ. นส. 24 / 98 / 215.

²¹ อ. อ. 6 / 155.

²² อ. อ. 4 / 63.

การมีบริวารตามเสด็จนั้นถือ เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของพระพุทเจ้าทุกพระองค์และถือ เป็น เกียรติคุณอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทเจ้าสง่างาม สมัยศตวรรษที่สิบ กล่าวถึงความสง่างามของพระพุทเจ้า ที่เกิดจากการมีพระอัครมหาสาวกแวดล้อมขณะเสด็จเดินทางไกลระหว่าง เมืองราชคฤห์กับเมืองนาลันทา ในคราวหนึ่งว่า

กัณฐกนิล พระอัครมหาสาวกส่วนใหญ่ในขณะนั้นยังมีสกุลมีศักดิ์ มีเมษ เจริญบ่าข้างหนึ่ง ถือ ไมเหา รวกระหว่างตระกูลชั้นวงศ์ที่ถูกฝึกหัดมาอย่างดี ปราศจากโทษแล้ว ศาสนาโทษแล้ว ทำลายกิเลสแล้ว สำงเสร็จรุ่งเรืองแล้ว ตักเครื่องผูกพันโคขาคแล้ว หากินหอมล้อมพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น พระองค์เองทรงปราศจากราคะแล้วแวดล้อมไปด้วยภิกษุผู้ปราศจากราคะแล้ว พระองค์เองทรงปราศจากโทสะแล้วแวดล้อมไปด้วยภิกษุผู้ปราศจากโทสะแล้ว พระองค์เองทรงปราศจากโมหะแล้วแวดล้อมไปด้วยภิกษุผู้ปราศจากโมหะแล้ว พระองค์เองทรงปราศจากทิฐยาแล้วแวดล้อมไปด้วยภิกษุผู้ปราศจากทิฐยาแล้ว พระองค์เองทรงหมกกิเลสแล้วแวดล้อมไปด้วยภิกษุผู้หมกกิเลสแล้ว พระองค์เองตรัสรู้แล้ว แวดล้อมไปด้วยภิกษุผู้ตรัสรู้ตาม รวกระหว่างไกรสรราชสี่แควล้อมไปด้วยมฤคชาติ รวกระหว่างอกกรธมิกวแวดล้อมไปด้วยเกสร รวกระหว่างพญาช่างตีเหล็กแวดล้อมไปด้วยช่าง 8,000 เชือก รวกระหว่างพญาหงษัตริย์แวดล้อมไปด้วยหงษ 90,000 ตัว รวกระหว่างพระเจ้าจักรพรรดิแวดล้อมไปด้วยเสนางคนิกร รวกระหว่างท้าวสักกเทวราชแวดล้อมไปด้วยท้าวเทวคา รวกระหว่างท้าวหาริทมหาพรหมแวดล้อมไปด้วยพรหมเสด็จดำเนินไปด้วยพุทธลีลาอันหาที่เปรียบมิได้ใคร ๆ คิดไม่ถึงซึ่งบังเกิดด้วยผลบุญที่ทรงสั่งสมมาตลอดเวลาอันหาประมาณมิได้ สง่างามคล้ายดวงจันทร์โคจรตลอดทนมหิมหระณะ²³

ยศ คือ เครื่องเสด็จเกียรติคุณใหญ่ปรากฏมี 3 คือ 1. อสิริยศ ยศคือความเป็นใหญ่ 2. เกียรติยศ ยศคือเกียรติ 3. บริวารยศ ยศคือบริวาร (กองอนุศาสนาจารย์, วิชาการ-ศาสนาศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 17, กรุงเทพฯ : กรมพุทธศึกษาทหารบก, 2521, หน้า 256.)

²³ ที. อ. 1 / 53.

ทสมิ โข ปน ทิวเส เขภษุเขม อสิติมหาเดรา เมฆวณฺฑิ ปัสสฺสึ เอกัสสิ กริตฺวา กตฺตร- พุทฺโธ อาทาย สุนฺนมมิตฺตา วิย คณฺโธนฺนิน วิตฺตโหสา วุตฺตโหสา ภินฺนิกฺเคสา วิชฺชิตฺตภา จินฺนพฺพธนา ภคฺชานฺตี ปริวารยฺสุ ฯ โส สยํ วิตฺราโต วิตฺราเคหิ สยํ วิตฺโหโส วิตฺโหเสหิ สยํ วิตฺโมโห วิตฺโมเหหิ สยํ วิตฺคฺคฺโค วิตฺคฺคฺเคหิ สยํ นินฺนิกฺเคโส นินฺนิกฺเคเสหิ สยํ พุทฺโธ อุนฺนพฺพเจหิ ปริวาริโต มิตฺตปริวาริโต วิย เกสโร เกสรปริวาริตา วิย กตฺติกา อฏฺฐนาถสฬฺสฺสปริวาริโต วิย ฉตฺตพฺพโต นาคราชา นวฺทิสฬฺสฺส- ปริวาริโต วิย อตฺตภูริ นิสฺราชา เสนางคปริวาริโต วิย จตุคฺคฺคิราชา นริณฺโห เทวคณฺนปริวาริโต วิย สลฺโลโก เทวราชา พุทฺธคณฺนปริวาริโต วิย หาริทมฺมหาพรฺหมมา อปริมิตกาลสญฺจิตฺตปฺปญฺญผลนฺนิตฺตคฺคฺคตฺต อจินฺ- เตชฺชยาย อโนปมาย พุทฺธลีลา ยนฺนโห วิย สคณฺนคัลลํ ตํ มคฺคํ ปฏฺิปปนฺน โทติ ฯ

โดยเหตุที่พระอสีติมหาสาวกมีความสามารถดังกล่าวมา จึงมีผลออกมาเป็นการให้สิ่งขมขอม
รับ ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีที่พระเถระชราวาสเมื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วก็มีโอกาสไปนมัสการ
พระอสีติมหาสาวกด้วย ดังที่ปรากฏอยู่ในอัมมปัทฏฐกาว่า "ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมือง
โกสัมพี มีลาภสักการะเกิดขึ้นแก่พระองค์และพระสาวกมากมาย มีผู้คนถือเครื่องสักการะอาทิผ้าและ
ยาไปวัดแล้วเที่ยวหาว่า พระศาสดาประทับนั่งอยู่ที่ไหน พระสาวกนั่งอยู่ที่ไหน พร้อมทั้งเที่ยวหา
ที่นั่งของพระอสีติมหาสาวกรูปอื่น ๆ ด้วย"²⁴

ในทำนองเดียวกัน พระสาวกทั่วไปเมื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วก็จะไปไหว้พระอสีติมหาสาวก
ด้วย อัมมปัทฏฐกา เล่าว่า "พระเถระผู้ใดอยู่ป่าเป็นวัตรรูปหนึ่งส่งศิษย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกัน
สั่งว่า เธอทั้งหลายจงไปถวายบังคมพระศาสดาตามที่ฉันบอกแล้วและจงไปไหว้พระอสีติมหาสาวกด้วย"²⁵
และว่า "ต่อมาพระเถระรูปนั้นมา เฝ้าพระศาสดาเอง เก็บบาตรและจีวรไว้ในสำนักพระเถระผู้เป็นสหายน
แล้ว จากนั้นจึงไปถวายบังคมพระศาสดาและไหว้พระมหาเถระ ครั้นแล้วจึงกลับมายังที่อยู่ของพระ
เถระผู้เป็นสหายน"²⁶

นอกจากนี้ พระอสีติมหาสาวกด้วยกัน หลังจากเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วก็มีโอกาสไปมา

²⁴ ธ. อ. 1 / 129.

อปรภาเต สตุตฺริ โทสมฺมิตฺติ วิหรนฺเต สสาวกสงฺฆสฺส ตถาคตฺสฺส มหฺบุโต ลาภสฺสูกาโร
นิพฺพุตฺติ ฯ ตตฺถ วุตฺตเกสฺสชฺชาทิหุตฺตา มนุสฺสา วิหาริ ปวิสิตฺวา กุหิ สตุตฺตา กุหิ สาริปุตฺตฺตฺเถโร....ติ
อสีติมหาสาวกานํ นิสินฺนฏฺฐานํ โอโลเกนฺตา วิจรนฺติ ฯ

²⁵ ธ. อ. 1 / 144.

เถโร ตจฺจถ อวฺสุโส มม วจเนน สตุตฺตาริ วนฺนิตฺตฺวา อสีติมหาเถเร วนฺนท....ติ
เปเสสิ ฯ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

อปรภาเต เถโร สตุตฺตาริ ญฺญู อากโต สํหายกฺตฺเถรสฺส สนฺติเก ปุตฺตจิวริ ฐเปตฺวา
คณฺฐฺวา สตุตฺตารญฺเจะ อสีติมหาเถเร จ วนฺนิตฺตฺวา สํหายกฺตฺเถรสฺส วสนฺนฏฺฐานํ ปจฺจจากฺมิ ฯ

หาสุกัณ ด้งปรากฏในปรมัตถที่ป็นว่า "หลังจากบรรลอรหัตผลแล้ว พระชทรวนียเรวตะไค้ไปยั้งที่ บำรุงของพระคาศคาคและของพระมหา เถระมีพระธรรม เสนาบค้เป็นค่นตามเวลาอันเหมาะสม"²⁷

ข. ผลงาน พระอัสสิมหาสวักไค้แสดงผลงานออกมาค้วการช่วยพระพุทศเจ้าประกาศ พระพุทศคาศคานาให้พรหลายและรักษาพระพุทศคาศคานาให้คงอยู่

การช่วยพระพุทศเจ้าประกาศพระพุทศคาศคานาให้เตระหลายน้ปรากฏให้เห็น เคนชัดเตะแรก แล้ว น้ค้คือ หลังจากไค้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทศเจ้าไค้ประกาศพระพุทศคาศคานาคตาม ล่าหังพระองค้เค็ยวอยู่ระยะหนึ่งกระทั่งไค้พระสวักมา 60 รูป ค้อมาทรงเห็นว่พระสวักเหล่าน้ สามารถ เป็นก่าล้งสำคัญของพระองค้ไค้จึงทรงส่งไปประกาศพระพุทศคาศคานาในที่ต่าง ๆ วันที่ส่งพระสวัก ออกไปประกาศพระพุทศคาศคานาน้ พระพุทศเจ้าตรัสว่

ภิกษุหงหลาย เธอหงหลายพนแล้วจากบวงหงที่ป็นของทิพย หงที่ป็นของมนุษย์ ขอเธอ หงหลายจง เทยวาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแกคนหมู่มากเพื่ออนุ เคารวะน้โลกเพื่อ ประโยชน เกษกุลและความสุขแกหวยเทพและมวลมนุษย์ ขอเธอหงหลายอยว่ไค้ไปรวมทาง เค็ยวกัน 2 รูป จงแสดงธรรมโงวมใน เบองค่นโงวมในทวมกลางและโงวมในที่สุด จงประกาศพรหมจรรยให้พริ้งพอมควยอรุณและพห้ชณะโงวมบริบถบุรีสุทศ สัตวหงหลาย จำพวกที่มีอุลลค้โกลเสในจุกุนอยมีอยู่ เมื่อไมไค้โงวมจกทากันเสอม ผู้ห้วถึงธรรม จกมี ภิกษุหงหลาย เเมเราก้จกไปยั้งค้วออรุเวลาเสนามค้มเพื่อแสดงธรรม"²⁸

ครนแล้ว พระสวักเหล่านน้กแยกขยกันไปประกาศพระพุทศคาศคานา และปรากฏว่ใน ในบรรดาสวัก 60 รูปน้ มีพระอัสสิมหาสวักรวมอยู่ค้วจำนวนหนึ่ง พระอัสสิมหาสวักรูปที่สร้าง

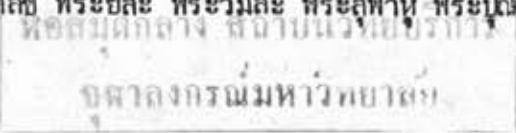
²⁷ เถร. อ. 3 / 406.

เถโร กิร อรหตุค้ ปตุวาคาเลน กาลิ สตุถุ ธมมเสมาปติปุปุคิ มหาเถรานุจ อุปฎทานิ คมุตวาคา.....ฯ

²⁸ วินย. 4. 32 / 39.

คุมเหป ภิกษเว มุตตาคา สหพปาสเหิ เข ทิพพา เข จ มานุสกา จรด ภิกษเว จาริกิ พุทสนหิตาย พุทสนสุชย โลคานุกมปาย อุตตาย หิตาย สุชย เวมมุสุสานิ มา เอเคน เทว อคมิชุต เทเสถ ภิกษเว ธมมิ อาทิกุลยาคัน มชูเณกกุลยาคัน ปรีโยสานกุลยาคัน ศำตุคิ สหยพชนิ เกวลปรีปุนัน ปรีสุทศ พุทหมจรรยิ ปกาเสถ สมนติ สตุตาคา อปุปุทศชาติกา อสุสวณคาคา ธมมสุส ปรีหายนคิ ภวิสสนติ ธมมสุส อญญาตาคาโร อหุมปิ ภิกษเว เชน ออรุเวลา เสนามคิม เคนปสงกมิสุสสามิ ธมมเทสนาย ฯ

พระมหาสวักในจำนวนน้มี 10 รูป ค้คือ พระอญญาโณทัญญะ พระวปีปะ พระภักทียะ พระมหานามะ พระอัสสิ พระยสะ พระวิมละ พระสุพาท พระปณชิ พระค้วมปติ

ประวัติศาสตร์สำคัญไว้ในพระพุทธศาสนา คือ พระอัสสชิ โดยท่านได้แสดงธรรมโปรดอุปลิสปริพาชก ให้ไคยบรรลุโสดาปัตติผล แล้วอุปลิสปริพาชกนั้นเองก็ได้แสดงธรรมที่บรรลุแก่โกณฑิปริพาชกผู้สหายให้ ไคยบรรลุโสดาปัตติผลเช่นกัน ต่อมาปริพาชกทั้ง 2 ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วพระพุทธเจ้า ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระอัครสาวก อุปลิสปริพาชกเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า "พระสารีบุตร" ส่วนโกณฑิ- ปริพาชกเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า "พระมหาโมคคัลลานะ" ทั้ง 2 ท่านได้เป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งในการ ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนา

นอกจากพระอัครสาวกทั้ง 2 นี้แล้ว พระอัสสัมมหาสาวกรูปอื่น ๆ ก็มีผลงานอยู่เหมือนกัน พระไตรปิฎก กล่าวถึง พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะ พระมหาโกญจนาท พระมหากปิณะ พระ มหาจุนทะ พระเรวตะ พระอานนท์ และพระมหาสาวกรูปอื่น ๆ ว่า แต่ละท่านนั้นมีศิษยานุศิษย์ 10 รูป บาง 20 รูป บาง 30 รูป บาง 40 รูป บาง ที่ต้องแนะนำพร้าสอน ขณะอยู่จำพรรษาที่พระ พุทธเจ้า ณ วัคคหฬาราม²⁹

นอกจากเป็นกำลังสำคัญในการช่วยประกาศพระพุทธศาสนาแล้ว พระอัสสัมมหาสาวกยังเป็น

พระอัครสาวก คือ พระสาวกผู้เกิด มีบทบาทอย่างมากในการช่วยประกาศพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะได้รับตำแหน่งพระอัครสาวกนั้นต้องตั้งความปรารถนาและบำเพ็ญบารมีมาเพื่อการนี้ถึง 1 อสงไขย กับ 100,000 ปี

ดูเพิ่มเติม บทที่ 1, หน้า 2.

²⁹ ม. อ. 14 / 282 / 190.

เถกั สมขั ภาว ส้าวตถึยั วิหริ พุทธาราเม มิตารมาตุ ปาสาเท สมฺพหุเลหิ อภิญญาเทหิ อภิญญาเทหิ เถเรหิ ส้าวเทหิ สหุธิ อายสมฺมตา จ สาริปุชฺเฒ อายสมฺมตา จ มหาโมคฺคัลลาเนน อายสมฺมตา จ มหากัสสเปเนน อายสมฺมตา จ มหาจจายเนน อายสมฺมตา จ มหาโกญจนาทเนน อายสมฺมตา จ มหากปิเนน อายสมฺมตา จ มหาจุนเทน อายสมฺมตา จ เรวเตน อายสมฺมตา จ อานนฺเทน อญฺเฐหิ จ อภิญญาเทหิ อภิญญาเทหิ เถเรหิ ส้าวเทหิ สหุธิ ฯ เทน โช ปน สมฺเขน เถรา ภิกฺขุ โอวทฺตติ อนุสาสนฺติ ฯ อปุเปกฺจฺเจ เถรา ภิกฺขุ ทสฺปิ ภิกฺขุ โอวทฺตติ อนุสาสนฺติ อปุเปกฺจฺเจ เถรา ภิกฺขุ วิสมฺปิ ภิกฺขุ โอวทฺตติ อนุสาสนฺติ อปุเปกฺจฺเจ เถรา ภิกฺขุ ทิสฺมฺปิ ภิกฺขุ โอวทฺตติ อนุสาสนฺติ อปุเปกฺจฺเจ เถรา ภิกฺขุ จุตทาทีสมฺปิ ภิกฺขุ โอวทฺตติ อนุสาสนฺติ ฯ เท จ นวา ภิกฺขุ เถเรหิ ภิกฺขุหิ โอวทฺตมานา อนุสาสนฺติ- มานา โอสารั พุทฺเฒาปรึ วิเสสึ ปชามฺมุตติ ฯ

กำลังสำคัญในการช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ จะเห็นได้จากคราวหนึ่ง พระสารีบุตรทูลถาม พระพุทธเจ้าถึง เหตุปัจจัยที่ทำให้พระพุทธศาสนามั่นคง พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า การปฏิบัติสิกขาบท และการแสดงปาฏิโมกข์ ๒ นี้เป็นเหตุให้พระภิกษุธรรมนั้นคง พระสารีบุตรจึงกราบทูลให้พระพุทธเจ้า ปฏิบัติสิกขาบทและแสดงปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงรับข้อเสนองของพระสารีบุตรแต่ครั้งเดียวว่า "ตาม ปรกติ พระศาสดาจะปฏิบัติสิกขาบทและแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกทั้งหลายก็ต่อเมื่อปรารถนาว่ามีธรรมอัน เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ เกิดขึ้นในสงฆ์"³⁰

ผลงานอีกอย่างหนึ่งของพระสารีบุตร คือ การเสนอข้อที่ประชุมสงฆ์ให้จัดทำสังคายนาซึ่งได้แก่ การจัดคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งเมื่อทำอย่างนั้นแล้วจะช่วยรักษาธรรมวินัยให้มั่นคงอยู่ เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกได้มานับนาน³¹

ภายหลังพุทธปรินิพพาน พระมหากัสสปะผู้เป็นหนึ่งนในบรรดาพระอัครมหาสาวกที่เหลืออยู่ไม่กี่รูป ก็ได้สร้างผลงานที่สำคัญไว้ นั่นคือ เป็นกำลังสำคัญในการรักษาธรรมวินัยโดยชวนพระอรหันต์ 500 รูป ทำสังคายนาตามแนวทางที่พระสารีบุตรเสนอ ส่งผลให้คำสอนของพระพุทธเจ้ายังยืนสืบมาจนกระทั่ง ทุกวันนี้³²

³⁰ วินย. 1 / 8 / 15.

อดโช อายสุมา สาริปุตโต...ภควนุตฺ อเททโวจ อเทสุส ภควา กาโล อเทสุส สุตท กาโล ยํ ภควา สาวกานํ สิกขาบทํ ปญญาเปชฺช อุตฺทิสฺเสชฺช ปาติโมกฺขํ ยถยิทํ พุทฺทมจฺจริยํ อหุณฺนิยํ อสุส จิรฉฺฉิตฺทิกฺกมฺมิตฺติ (ภควา อเททโวจ) ยโต จ โช สาริปุตฺต อิชฺเชกฺกเจ อาสวฺภูฏานิชฺชา ฐมฺมา สํเพ ปาตุภวณฺติ อถ สุตฺตา สาวกานํ สิกขาบทํ ปญญาเปติ อุตฺทิสฺสิติ ปาติโมกฺขํ เทสฺยญฺเฐ อาสวฺภูฏานิชฺชานํ ฐมฺมานํ ปฏฺฐิตาย.....ติ ฯ

³¹ ที. ปา. 11 / 225 / 225.

อดโช อายสุมา สาริปุตโต ภิกฺขุ อามนฺเตสิ...อัย โช ปนาวุโส อุมฺหากํ ภควตา ฐมฺโม สุวาตฺฐาโต สุปฺปเวทิตโต นิยฺยานิโก อุปฺปมฺเสวฺตฺตนิโก สมนฺนาสมฺพุทฺธูปฺปเวทิตโต ตถฺถ สพุเทเหว สงฺคายิตฺพุทฺธ น วิวิทิตฺพุทฺธ ยถยิทํ พุทฺทมจฺจริยํ อหุณฺนิยํ อสุส จิรฉฺฉิตฺทิกํ ทพฺสุส พุชฺชนิตฺตาย พุชฺชนิสฺสุชาย โลกานฺนุญฺปาย อถฺถาย หิตาย สุชาย เทวมนฺุสฺสานํ....อิติ ฯ

³² วินย. ๗./624-628 / 379-395.; วินย. อ. 1 / 29.

ในคราวทำปฐมสังคายนา นั้น นอกจากพระมหากัสสปะแล้ว ยังมีพระอัสติมหาสาวกรูปอื่น ๆ รวมด้วย อาทิ พระอนุบาลี และพระอานนท์

นอกจากพระอัสติมหาสาวกรูปที่กล่าวมานี้ พระอัสติมหาสาวกรูปอื่น ๆ ต่างก็ล้วนเป็นกำลังสำคัญในการรักษาธรรมวินัยให้มั่นคงด้วยการปฏิบัติ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเหมาะสม และปฏิบัติชอบ ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวมานี้ของพระอัสติมหาสาวกเหล่านั้นสามารถรักษาพระศาสนาไว้ได้

พระอนุบาลี เชี่ยวชาญพระวินัย ทำหน้าที่สำคัญในครั้งนั้น คือ อธิบายพระวินัยต่อที่ประชุมสงฆ์ ท่านมีศิษย์ที่ศึกษาทรงจำพระวินัยสืบต่อจากท่าน เป็นลำดับ ศิษย์เหล่านั้นก็ได้สั่งสอนสืบสายกันมา กล่าวคือ พระอนุบาลีเป็นอุปัชฌาย์ของพระหสาณะ พระหสาณะเป็นอุปัชฌาย์ของพระโสณกะ พระโสณกะเป็นอุปัชฌาย์ของพระสิลควะ พระสิลควะเป็นอุปัชฌาย์ของพระโมคคัลลบุตรติสสเถระ พระโมคคัลลบุตรติสสเถระก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการรักษาพระธรรมวินัยโดยเป็นประธานในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 (วิธย. อ. 1 / 31.)

พระอานนท์ เชี่ยวชาญพระธรรม ทำหน้าที่สำคัญในครั้งนั้น คือ อธิบายพระธรรมต่อที่ประชุมสงฆ์ ท่านมีศิษย์ที่ศึกษาธรรมสืบต่อจากท่าน คือ พระสังฆคามี พระสาฬหะ พระเรวตะ พระชุษยโสภิตะ พระสาธวาสีสัมภุตะ พระยสภากัทรบุตร ซึ่งทั้งหมดนี้มีบทบาทสำคัญมากในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 2 (วิธย. อ. 1 / 50.)

ใน มังคลัตถทีปนี มีข้อความว่า

"อามิสปูชา จ นามเมสา สาสน์ เอกยาคูปานกาลมตุตปิ สบฐาเรตุ น สตุโกติ...
สมุมาปฏิปัตติ ปน สตุตุ อุนจฉวิกา ปูชา ฯ สา นิ เตน ปฏฐิตา เจว สตุโกติ จ สาสน์ สบฐาเรตุ"
แปลว่า

"นั่นคือว่าอามิสบูชาแล้วไม่สามารถจะคำจุนพระศาสนาให้ทรงอยู่ได้แม้เพียงชั่วเวลาที่มี ยาคู 1 อัง... แต่การปฏิบัติชอบเป็นการบูชาที่เหมาะสมแก่พระศาสนา เพราะว่าการปฏิบัติชอบนั้น อันพระศาสดานี้ปรารถนาแล้วและสามารถคำจุนพระศาสนาให้ทรงอยู่ได้ด้วย" (มงคล. 1 / 79.)

ภูมิหลังของพระอัสสัมชัญ

โลกกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของพระอัสสัมชัญรวมทั้งความสำคัญมาด้วยแล้ว จึงสมควรกล่าวถึงภูมิหลังของท่านต่อไป ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอแบ่งภูมิหลังของพระอัสสัมชัญแต่ละรูปออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นอดีตชาติ และส่วนที่เป็นปัจจุบันชาติ

ภูมิหลังส่วนที่เป็นอดีตชาติช่วยให้เราเข้าใจถึงการบำเพ็ญบารมีของพระอัสสัมชัญที่มีผลต่อการบรรลุธรรม โดยเริ่มจากการไต่พบพระพุทธเจ้าในอดีต การตั้งความปรารถนาเพื่อเป็นพระมหาสาวก การทำบุญสำคัญสืบสืบมา รวมทั้งการเกิดในชาติต่อ ๆ มา

ภูมิหลังส่วนที่เป็นปัจจุบันชาติช่วยให้เราทราบว่าพระอัสสัมชัญแต่ละรูปมีวาระ ชาติภูมิ การศึกษา สถานภาพทางสังคมก่อนบวช รวมทั้งอุปนิสัยเป็นอย่างไร

ผู้วิจัยจะได้อธิบายวิเคราะห์ภูมิหลังของท่านทั้ง 2 ส่วนดังต่อไปนี้

1. ภูมิหลังส่วนที่เป็นอดีตชาติ

ก. การพบพระพุทธเจ้าในอดีต หมายถึง การไต่พบเห็นและเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอดีตชาติ การพบพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นการเห็นอย่างชอกเชยมนั่นเป็นปัจจัยให้ไต่สิ่งที่เรียกว่า "ชอกเชยมน" ข้ออื่น ๆ ที่ตามมา คือ การฟังชอกเชยมน การไต่ชอกเชยมน การศึกษาชอกเชยมน การรับใช้ชอกเชยมน และการระลึกถึงชอกเชยมน ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการตั้งจิตปรารถนาเพื่อการบรรลุธรรมและทำบุญสำคัญสืบสืบมา และเรื่องของการพบพระพุทธเจ้านั้นเมื่อศึกษาวิเคราะห์

"อนุตตรริยะ" แปลว่า สิ่งชอกเชยมน พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 6 ประการ คือ

1. ทิสฺสนานุตตรริยะ การเห็นชอกเชยมน คือ เห็นพระพุทธเจ้าและพระสาวก
2. ส่วนานุตตรริยะ การฟังชอกเชยมน คือ การฟังธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสาวก
3. ลาภานุตตรริยะ การไต่ชอกเชยมน คือ การไต่สรืทธิอาในพระพุทธเจ้าและพระสาวก
4. ลิกขานุตตรริยะ การศึกษาชอกเชยมน คือ ศึกษาอริสฺส อริจิต และอริบัญญัติ
5. ปาริจริยานุตตรริยะ การรับใช้ชอกเชยมน คือ การรับใช้พระพุทธเจ้าและพระสาวก
6. อนุสฺสตานุตตรริยะ การระลึกชอกเชยมน คือ การระลึกถึงพระพุทธเจ้าพระธรรมและพระสาวก

(อญ. จดก. 22/ 279/ 316.)

แล้วพบว่า มีประเด็นสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1) พระพุทธเจ้าที่พระอสีติมหาสาวกทูล ผู้วิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าที่พระอสีติมหาสาวกแต่ละรูปพบเห็นที่ปรากฏพระนามและไม่ปรากฏพระนาม พระพุทธเจ้าที่ไม่ปรากฏพระนาม คือ พระพุทธเจ้าที่เสด็จอุบัติขึ้นก่อนพระพุทธเจ้าที่ปรากฏพระนาม ส่วนพระพุทธเจ้าที่ปรากฏพระนามมีอยู่ 12 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้าอโนมทัสสี พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ พระพุทธเจ้าสุเมธะ พระพุทธเจ้าปิยทัสสี พระพุทธเจ้าอัทธทัสสี พระพุทธเจ้ามุสสะ พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้ากัสสปะ และพระพุทธเจ้าอนูรุทธะ **

2) จำนวนพระพุทธเจ้าที่พระอสีติมหาสาวกโคตบไม่เท่ากัน ผู้วิจัยพบว่า พระอสีติมหาสาวก 23 รูปพบพระพุทธเจ้า 1 พระองค์ พระอสีติมหาสาวก 24 รูปพบพระพุทธเจ้า 2 พระองค์ พระอสีติมหาสาวก 1 รูปพบพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ พระอสีติมหาสาวก 2 รูปพบพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ พระอสีติมหาสาวก 21 รูปพบพระพุทธเจ้าองค์ก่อนและพบพระพุทธเจ้าที่ระบุพระนาม พระอสีติมหาสาวก 4 รูปพบพระพุทธเจ้าองค์ก่อน พระอสีติมหาสาวก 2 รูปพบพระปัจเจกพุทธเจ้า พระอสีติมหาสาวก 8 รูปนอกจากโคตบพระพุทธเจ้าแล้วยังพบพระพุทธเจ้าด้วย พระอสีติมหาสาวก 3 รูปไม่ระบุว่าโคตบพระพุทธเจ้าหรือพระปัจเจกพุทธเจ้า ***

ปริมัตถ์ที่ป็น เรียกพระพุทธเจ้าที่ไม่ปรากฏพระนามว่า "ปุริมพุทธ" บาง "ปุพพพุทธ" บาง ซึ่งแปลว่า "พระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน"

** พระพุทธเจ้า 12 พระองค์ 11 พระองค์แรกเสด็จอุบัติขึ้นในกัปเดียวกันกัมี ต่างกัปกัน กัมี ดังนี้ พระพุทธเจ้าอโนมทัสสีเสด็จอุบัติขึ้นในวรกัป พระพุทธเจ้าปทุมุตตระเสด็จอุบัติขึ้นในสารกัป พระพุทธเจ้าสุเมธะเสด็จอุบัติขึ้นในมัทกัป พระพุทธเจ้าปิยทัสสีและพระพุทธเจ้าอัทธทัสสีเสด็จอุบัติขึ้นในวรกัป พระพุทธเจ้ามุสสะเสด็จอุบัติขึ้นในมัทกัป พระพุทธเจ้าวิปัสสีเสด็จอุบัติขึ้นในสารกัป พระพุทธเจ้าสิขีเสด็จอุบัติขึ้นในมัทกัป พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้ากัสสปะเสด็จอุบัติขึ้นในกัทกัป อนึ่ง กัปต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นนี้เรียงกันตามลำดับ บางกัปกัมีชื่อเหมือนกัน ส่วนระยะเวลาตั้งแต่พระพุทธเจ้าปทุมุตตระถึงพระพุทธเจ้ากกุสันธะนับได้ 100,000 กัป (โสตุดก. 46-82.; ชุ. อป. 32 / 408 / 550)

*** ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ส., หน้า 162.

อนึ่ง ตามที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า 2 รูปได้ทบทวนพระบัญชาเจกพุทธเจ้าไม่พบพระพุทธเจ้า
 เคยและมีพระสังฆราชเจ้า 3 รูปไม่พบเลขทางพระพุทธเจ้าและพระบัญชาเจกพุทธเจ้านั้น ผู้วิจัย
 เห็นว่าเป็นไปไม่ได้ที่พระสังฆราชเจ้าทั้ง 5 รูปนี้ไม่พบพระพุทธเจ้าเลย เพราะมีฉันทนาการ
 ตั้งจิตปรารถนาเพื่อการบรรลุธรรมและเป็นพระมหาสาวกก็เกิดขึ้นไม่ได้ยกเว้นแต่หากเพราะไม่มีปัจจัย
 สนับสนุน แต่อาจเป็นไปได้ที่เรื่องราวของท่านช่วงนี้ไม่ได้บันทึกไว้ในคัมภีร์

ข. การตั้งความปรารถนาเพื่อเป็นพระมหาสาวก หมายถึง การตั้งความปรารถนาหลังจาก
 ได้พบพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว มีองค์ประกอบอยู่ 2 ประการ คือ

1) ระยะเวลาของการตั้งความปรารถนา จากการศึกษาวិเคราะห์เห็นว่า พระ
 โทสิสทั" มีการตั้งความปรารถนาเพื่อบรรลุถึงพุทธภาวะอยู่ 3 ระยะ คือ ระยะจิตปรารถนา ระยะ
 แปลงวาจาปรารถนา และระยะปฏิบัติเพื่อบรรลุผลตามที่แปลงวาจาปรารถนา" ความปรารถนาทั้ง
 3 ระยะนี้จะเกิดขึ้นสืบต่อกันตามลำดับ ซึ่งแต่ละระยะเวลาของการตั้งความปรารถนาต่างกันเป็นอสงไขย

พระสังฆราชเจ้ามีฐานะเป็นพระโทสิสทั"ประเภทหนึ่งเรียกว่า "สาวกโทสิสทั" 33
 ฉะนั้น จากการศึกษาวิเคราะห์ผู้วิจัยจึงเชื่อว่า ขั้นตอนของการตั้งความปรารถนาของพระสังฆราชเจ้า

"พระโทสิสทั" คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ปรมัตถทีปนี
 เรียกว่า "มหาโทสิสทั" (เถร. อ. 1 / 18.)

ระยะจิตปรารถนา คือ ระยะเวลาที่พบพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธาจิตปรารถนาเพื่อบรรลุ
 ธรรมอยู่ในใจ ระยะนี้เรียกว่า "จิตตอสงไขย"

ระยะแปลงวาจาปรารถนา คือ ระยะเวลาที่แปลงวาจาแสดงความปรารถนาออกมาให้
 อื่นรับรู้ ซึ่งเกิดต่อจากระยะจิตปรารถนา ระยะนี้เรียกว่า "วาจกอสงไขย"

ระยะปฏิบัติเพื่อบรรลุผลตามที่แปลงวาจาปรารถนา คือ ระยะเวลาที่ลงมือทำบุญสำคัญถึง
 ชั้นขอมสละชีวิตสนับสนุนให้เกิดการบรรลุธรรมตามที่แปลงวาจาปรารถนาออกมาแล้ว ซึ่งเกิดต่อจาก
 ระยะแปลงวาจาปรารถนา ระยะนี้เรียกว่า "กายวาจาเนธานอสงไขย"

ทุกขั้นตอนของการตั้งความปรารถนานี้ พระโทสิสทั"ได้พบพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์
 หนึ่งตลอดเวลา (โสิตตุดถิ. 31-46.)

กับของพระโศภิต์ตัวนั้นเหมือนกัน จะแตกต่างกันก็ตรงที่ระยะเวลาของการตั้งความปรารถนา กล่าวคือ พระอสีติมหาสาวกต้องบำเพ็ญบารมี 100,000 กัปหรือเกินนั้นบ้างเล็กน้อย บารมีปานจึงแก่กล้าถึงขั้น บรรลุธรรมโคสมปรารถนา ส่วนพระโศภิต์ตัวต้องบำเพ็ญบารมีนับเป็นอสงไขยจึงจะบรรลุถึงพุทธภาวะ สมปรารถนาได้

2) สิ่งที่ปรารถนา จากการศึกษาวិเคราะห์เห็นว่า สิ่งที่พระอสีติมหาสาวกปรารถนามีอยู่ 3 อย่าง คือ การบรรลุธรรม การได้เป็นพระมหาสาวก และการได้ตำแหน่งเอตทัคคะ

สิ่งปรารถนาทั้ง 3 อย่างนี้ พระอสีติมหาสาวกได้การบรรลุธรรมและการเป็นพระมหาสาวก เสมอกันทุกรูป ส่วนตำแหน่งเอตทัคคะ พระอสีติมหาสาวกได้ไม่ทั่วกันและไม่เท่ากัน มีพระอสีติมหาสาวก 41 รูปได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ และใน 41 รูปนั้น มีพระอสีติมหาสาวก 3 รูปได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ เกิน 1 ตำแหน่ง และมีพระอสีติมหาสาวก 2 รูปได้รับตำแหน่งอัครสาวกด้วย

จากการศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้พบอีกว่า หลังจากที่พระอสีติมหาสาวกแต่ละรูปได้ เปล่งวาจาปรารถนา เจาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว พระพุทธเจ้าจะทรง ตรวจดูด้วยอนาคตังสญาณ (ญาณกำหนดครุณาคต) ก่อนแล้ว ครั้นทรงเห็นว่าความปรารถนานั้นสำเร็จได้ แม้จึงทรงพยากรณ์

“พระโศภิต์ตัวทุกองค์เป็นเช่นนี้ เช่น พระโศภิต์ตัวสิทธิ์คคะกว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ต้อง บำเพ็ญบารมีถึง 4 อสงไขยกับอีก 100,000 กัป

ตำแหน่งอัครสาวก คือ ตำแหน่งสาวกผู้เลิศ พระอสีติมหาสาวกผู้ได้รับตำแหน่งนี้ คือ พระสารีบุตรและ พระมหาโมคคัลลานะ มีเรื่องเล่าว่า วันที่พระพุทธเจ้าประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่ พระมหาสาวกทั้ง 2 นั้น พระสาวกรูปอื่น ๆ ต่างไม่เห็นด้วย แต่พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่าพระองค์ ประทานสิ่งที่พระมหาสาวกทั้ง 2 ปรารถนามา (ธ.อ. 1/99.)

การพยากรณ์ คือ การรับรองว่าจะโคตามที่ปรารถนา พระพุทธเจ้าจะทรงพยากรณ์เฉพาะ แก่ผู้ที่ทรงเห็นว่าความปรารถนาจะสำเร็จเท่านั้น

ค. การทำบุญสำคัญ หมายถึง การทำความดีสนับสนุนให้โครงการบรรลุนิยามตามที่ปรารถนา พระอสีติมหาสาวกต่างล้วนทำบุญสำคัญไว้ในพระอริยบุคคลมีพระพุทธเจ้า เป็นต้นถวายมหากุศลจิตอันเป็น ความดีที่ซึ่งจะใหญ่ใหญ่แก่การทำความดีไปตามที่คิด มหากุศลจิตมีลักษณะ 8 ประการ คือ

- 1) ดีทำความดีเองโดยมีปัญญาไตรตรองพร้อมทั้งมีความยินดี
- 2) ดีทำความดีเพราะถูกกระตุ้นโดยมีปัญญาไตรตรองพร้อมทั้งมีความยินดี
- 3) ดีทำความดีเองโดยไม่มีปัญญาไตรตรองแต่มีความยินดี
- 4) ดีทำความดีเพราะถูกกระตุ้นโดยไม่มีปัญญาไตรตรองแต่มีความยินดี
- 5) ดีทำความดีเองโดยมีปัญญาไตรตรองและรู้สึกเฉย ๆ
- 6) ดีทำความดีเพราะถูกกระตุ้นโดยมีปัญญาไตรตรองและรู้สึกเฉย ๆ
- 7) ดีทำความดีเองโดยไม่มีปัญญาไตรตรองและรู้สึกเฉย ๆ
- 8) ดีทำความดีเพราะถูกกระตุ้นโดยไม่มีปัญญาไตรตรองและรู้สึกเฉย ๆ³⁴

ในการทำบุญของพระอสีติมหาสาวกนั้น นอกจากการได้พระอริยบุคคลมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น เป็นเนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมและการมีมหากุศลจิตของตนเอง เกิดขึ้นเป็นประการสำคัญแล้ว วิธีการทำบุญ ก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ สังฆคณาจารย์ และ อภิธรรมมัตถสังคณิก กล่าวถึงวิธีการทำบุญไว้ 10 ประการ คือ

- 1) ทานมัย ทำบุญถวายวิให้บนสิ่งของ

³⁴ สังคห. 3.

1. โสภณสุสสหนตฺตํ ญานสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ
2. โสภณสุสสหนตฺตํ ญานสมฺปยุตฺตํ สสงฺขาริกํ
3. โสภณสุสสหนตฺตํ ญานวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ
4. โสภณสุสสหนตฺตํ ญานวิปฺปยุตฺตํ สสงฺขาริกํ
5. อุเปกฺขาสหนตฺตํ ญานสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ
6. อุเปกฺขาสหนตฺตํ ญานสมฺปยุตฺตํ สสงฺขาริกํ
7. อุเปกฺขาสหนตฺตํ ญานวิปฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ
8. อุเปกฺขาสหนตฺตํ ญานวิปฺปยุตฺตํ สสงฺขาริกํ

2) สีส้ม	ทำบุญด้วยวิธีรักษาศีลหรือประเพณี
3) กวานามย์	ทำบุญด้วยวิธีฝึกอบรมจิตด้วยการเจริญสมถกรรมฐานและ วิปัสณากรรมฐาน
4) อปจายนมัย	ทำบุญด้วยวิธีประพาศอนเนม
5) เวชยาวัจจมัย	ทำบุญด้วยวิธีช่วยชวนชวายรับใช้
6) ปัตติทานมัย	ทำบุญด้วยวิธีแบ่งความดีให้แก่ผู้อื่น
7) ปัตตานุโมทนามัย	ทำบุญด้วยวิธีทำให้ยินดีด้วยในความดีของผู้อื่น
8) อัมมัสสวนมัย	ทำบุญด้วยวิธีฟังธรรมหรือแสวงหาความรู้
9) อัมมเทสนามัย	ทำบุญด้วยวิธีสอนธรรมหรือให้ความรู้
10) ทิฏฐุชุกัม	ทำบุญด้วยวิธีปรับความเห็นให้ถูกต้องตามท่านองคลองธรรม ³⁵

เมื่อศึกษาวิเคราะห์การทำบุญของพระอัสสัมชิตมหาสาวกเทียบกับวิธีการทำบุญทั้ง 10 ประการนี้ ผู้วิจัยพบว่า พระอัสสัมชิตมหาสาวกทำบุญสำคัญไว้ต่าง ๆ กันตามวิธีการทำบุญดังกล่าวแล้ว และวิธีการทำบุญที่พระอัสสัมชิตมหาสาวกทำมากที่สุด คือ ทานมัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเสียสละเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สนับสนุนให้เกิดการบรรลุนิพพาน พระอัสสัมชิตมหาสาวกทำบุญไว้ต่าง ๆ กัน ซึ่งมีความสำคัญอยู่ที่ว่าทานทำความหลุดพ้นและผู้รับทานก็เป็นเนืองนาคอันยอดเยี่ยม ทานนั้นจึงให้ผลยิ่งใหญ่ สมกับพระพุทธเจ้าตรัสว่า "เมื่อจิตประณีต ทานที่ถวายแก่พระอรหันต์ผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นชื่อว่า เสร้าหมองไม่มี"³⁶ ส่วนวิธีการทำบุญอื่น ๆ นั้นก็มีความสำคัญ เช่นเดียวกับทานมัย เพราะเป็นคุณความดีที่สนับสนุนให้เกิดการบรรลุนิพพานได้เช่นกัน เพราะในทางปฏิบัติ วิธีการ

ศูนย์วิทยพัทธยากร

³⁵ ที.อ. 3 / 246.; สุนทร. ฎีกา. 29.

ทานมัย... สีส้ม... กวานามย์... อปจัตตีสกต... เวชยาวัจจสกต... ปัตตานุโมทนา
ปัตตานุโมทนา เทสนามัย สวนมัย ทิฏฐุชุกต...

ทานสีกวานาอปจายน เวชยาวัจจปัตติทานปัตตานุโมทนาอุมมัสสวนอุมมเทสนามาทิฏฐุชุกุมว เสน
ทสวัธ โทติ ฯ

* ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก ง., หน้า 163-167.

³⁶ ธ.อ. 5 / 10.

จิตตสุตฺถิ นี ปังเต พุทธาทิน ทินนทานัน ลูช นาม นตฺถิ ฯ

ท่านผู้ทรงหมัดที่กล่าวมานี้มีความสัมพันธ์กันอยู่

ง. การเกิดในชาติต่อ ๆ มา หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ ทั้งที่เป็น สุตติและทุคติ³⁷ หลังจากพบพระพุทธเจ้าและตั้งจิตปรารถนาพร้อมกันกับท่านผู้สำคัญแล้ว พระอัสติมหาสาวก ได้เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ อยู่เป็นเวลาประมาณ 100,000 กัป จนกระทั่งมาถึงพุทธปรมาทกาล ของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโตตม คือ พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน

ในช่วงเวลาที่เวียนว่ายตายเกิดนั้น จากการศึกษาวិเคราะห์หิวิจัยพบว่า พระอัสติมหาสาวก 71 รูปเกิดในสุตติภูมิเท่านั้น โดยเมื่อเกิดเป็นเทวดาก็เกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาและชั้นดาวดึงส์ และเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ส่วนมากเกิดเป็นพระราชาและพระเจ้าจักรพรรดิ³⁷ ส่วนพระอัสติมหาสาวกที่เหลือ 9 รูปก็เช่นกัน คือ เกิดในสุตติภูมิเป็นส่วนมาก แต่มีบ้างในบางชาติที่ท่านเกิดในทุคติภูมิด้วยอำนาจแห่ง ฌาน³⁸

2. ภูมิหลังส่วนที่เป็นปัจจุบันชาติ

ก. วรณะ พระอัสติมหาสาวกเป็นคนมาจากวรณะต่าง ๆ กัน มีทั้งที่มาจากวรณะ- ทราหมณ์ วรณะกษัตริย์ วรณะไวศยะ และวรณะชั้นต่ำต่าง ๆ ดังนี้

- 1) พระอัสติมหาสาวกที่มีชาติกำเนิดเป็นคนวรณะทราหมณ์ คือ พระอัญญาโกตถะ

³⁷ สมิงคลวลาสินีอธิบายว่า บุขุภิกขียวัตถุ 10 นี้จักเข้าใจให้เหลือ 3 ได้ดังนี้ ข้อ 4 อปจายนัมมัย และข้อ 5 เวยขาวัจจัมมัย จักรวมเข้าในสลัมมัย ข้อ 6 ปัตติทานมัย และข้อ 7 ปัตตานุโมทนามมัย จักรวมเข้าในทานมัย ข้อ 8 อัมมัสสวนมัย และข้อ 9 อัมมเทสนามมัย จักรวมเข้าในภาวนามมัย ส่วนข้อ 10 จักรวมเข้าในทั้งใน ทานมัย สลัมมัย และภาวนามมัย (ที.อ. 3 /246.)

³⁸ สุตติ คือ สถานที่เกิดที่ดี ได้แก่ โลกมนุษย์และโลกสวรรค์ ทุคติ คือ ที่เกิดที่ไม่ดีมากไปคือ ความทุกข์ โลกแก่ นรก ถ้าเกิดสัตว์ดิรัจฉาน เปเรต อสุรกาย (พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : คณสุทธาการพิมพ์, 2527 , หน้า 100, 344.)

³⁷ ชู.อป. 32 / 3-412 / 22-573.
³⁸ ดูเพิ่มเติม ภาคผนวก จ., หน้า 168.

พระวิปยะ พระภัททิยะ พระมหานามะ พระอัสสฬิ พระนาลกะ พระปุตตมณีนันตบุตร พระมหาอุทายี
 พระอรุเวลกัสสะปะ พระนทีกัสสะปะ พระคชาภักกัสสะปะ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระราธะ
 พระอุปเสนะ พระมหาจุณหะ พระชทิวณิยเรวตะ พระมหากัสสะปะ พระมหากัจจายนะ พระโฆโถถการ-
 ทวาชะ พระวัคคลี พระกฤษณะ พระปิลินทวัจฉะ พระมหาโกฏฐิกะ พระโสภิตะ พระอุปวาณะ
 พระองคุลิมาล พระอชิตะ พระคัสสะเมตเตยยะ พระปุตตณะ พระเมตตคุ พระโธตกะ พระนันทะ พระอุป-
 สัวะ พระเหมกะ พระภัทราวุธ พระกัปปะ พระโปสาละ พระอุทยะ พระโมฆราช พระชตุกัณเฑ์ พระปิงคิยะ
 พระสาตตะ พระเสละ พระวังคัสสะ พระโตเทยยะ

2) พระอัสติมหาสาวกที่มีชาติกำเนิดเป็นคณวระณะกษัตริย์ คือ พระกาฬุทายี พระนันทะ
 พระราหุล พระภัททิยะ (กาฬิโคธาบุตร) พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภุค พระกิมภิละ พระเมวธิยะ
 พระนาติตะ พระสัฬี พระทัฬพะ พระมหากัปปินะ

3) พระอัสติมหาสาวกที่มีชาติกำเนิดเป็นคณวระณะไวศยะ คือ พระยสะ พระวิมละ
 พระสุพาทุ พระปุตตชิ พระตวัมปติ พระโสณโกสิวิสะ พระรัฐบาล พระโสณกุฏิกัณเฑาะ พระลลทชกภัททิยะ
 พระกุมารกัสสะปะ พระนันทกะ พระสุภุคิ พระกังขาเรวตะ พระทากุละ พระทานิยะ พระปุตตะ

4) พระอัสติมหาสาวกที่มีชาติกำเนิดเป็นคณมาจากวระณะชั้นต่ำต่าง ๆ คือ วระณะทีนชาติ
 และวระณะอื่น ๆ คือ พระอุบาลี พระมหานันต ก พระจุสบันต พระสภิยะ พระยโสชะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ถึงกลวามานสรุปได้ว่า พระอัสติมหาสาวกที่มาจากรวระณะพราหมณ์
 มี 46 รูป ที่มาจากรวระณะกษัตริย์มี 13 รูป ที่มาจากรวระณะไวศยะมี 16 รูป และที่มาจากรวระณะชั้น
 ต่ำต่าง ๆ มี 5 รูป

ข. สถานภาพทางสังคม พระอัสติมหาสาวกมีสถานภาพทางสังคมก่อนบวชแตกต่างกันบ้าง
 เหมือนกันบ้าง ดังนี้

- 1) เป็นพราหมณ์ทนายลักษณะของคน ไคแก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ
- 2) เป็นพราหมณ์ทนายที่เกิดของคนตาย ไคแก่ พระวังคัสสะ
- 3) เป็นพราหมณ์ปุโรหิต ไคแก่ พระมหากัจจายนะ
- 4) เป็นพราหมณ์ยากจน ไคแก่ พระราธะ
- 5) เป็นบุตรของพราหมณ์ทนายลักษณะ ไคแก่ พระวิปยะ พระภัททิยะ พระมหานามะ

พระอัสสฬิ

6) เป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาล ไคแก่ พระนาลตะ พระบุณฑมันตานีบุตร พระมหา-
อุหายี พระวักลี พระกฤษณะ พระปิตินหวัจจะ พระมหาโกฏฐิกะ พระโสภิตะ พระอุภาตะ พระสาตตะ
พระเสละ

7) เป็นบุตรของพราหมณ์โรหิต ไคแก่ พระนิโกลการทวาชะ

8) เป็นบุตรของพราหมณ์นายบ้าน ไคแก่ พระอุปเสนะ พระมหาจุนทะ พระชทรวนิย-

เรวตะ พระมหากัสสปะ

9) เป็นพระราชา ไคแก่ พระภัททิยะ (กาฬโธธามุตร)

10) เป็นพระราชโอรส ไคแก่ พระนันทะ

11) เป็นพระราชนัดดา ไคแก่ พระราหุล

12) เป็นพระราชกุมาร ไคแก่ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภุค พระกิมภิละ พระเมฆิยะ

พระนาลิตะ พระสาลี พระทัฬหะ

13) เป็นมหาอำมาตย์ ไคแก่ พระมหากัจจายนะ

14) เป็นเสรษฐี ไคแก่ พระพาลุละ พระกัณฑาเรวตะ

15) เป็นบุตรของเสรษฐี ไคแก่ พระยสะ พระวิมลละ พระสุทธานุ พระบุณฑชิ พระควัมปติ

พระโสณโคตีวิสะ พระโสณภูฏิกัณะ พระรัฐบาล พระลูกดกทกภัททิยะ พระกุมารกัสสปะ พระนันทะ

16) เป็นน้องชายของเสรษฐี ไคแก่ พระสุภูติ

17) เป็นหลานของเสรษฐี ไคแก่ พระมหาปันดก พระจุพนันดก

18) เป็นทอคำ ไคแก่ พระพาทิยะ พระบุณฑะ

19) เป็นนักบวชประเภทชฎิลหรือคาส ไคแก่ พระอรุเวลกัสสปะ พระนทีกัสสปะ

พระคยากัสสปะ พระอชิตะ พระคัสสเมตเตยยะ พระบุณฑะ พระเมตตคุ พระโธคตะ พระนันทะ พระอุปสัวะ

พระเหมกะ พระภัทราวุธ พระกัปปะ พระโปสาละ พระอุททะ พระโตเทยยะ พระชตุกัณวี พระโมฆราช

พระปิงคิยะ

20) เป็นนักบวชประเภทปริหาชก ไคแก่ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระสภิกะ

21) เป็นนักศึกษาศิลปวิทยา ไคแก่ พระองคูลิมาล

22) เป็นช่างกลบด ไคแก่ พระอุบาลี

23) เป็นชาวประมง ไคแก่ พระยโสชะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ทั้งกล่าวมานี้สรุปได้ว่า พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคม เป็นพราหมณ์ท่านยลัษณะของคณบาง เป็นพราหมณ์ท่านที่เกิดของคณาชบาง เป็นพราหมณ์ยากจนบาง รวมแล้วมี 3 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นบุตรของพราหมณ์ท่านยลัษณะบาง เป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาลบาง เป็นบุตรของพราหมณ์นายบ้านบาง รวมแล้วมี 19 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นพระราชามี 2 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นพระราชโอรสบาง เป็นพระราชนัดคณบาง เป็นพระราชนุมาบาง เป็นอำมาตย์บาง รวมแล้วมี 11 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นพราหมณ์ปุโรหิตบาง เป็นบุตรของพราหมณ์ปุโรหิตบาง รวมแล้วมี 2 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นนักบวชประเภทชฎิลหรือคณสบบาง เป็นนักบวชประเภทปริพาชกบาง รวมแล้วมี 22 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นนักศึกษาศิลปวิทยามี 1 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นเสรษฐีบาง เป็นบุตรของเสรษฐีบาง เป็นหลานของเสรษฐีบาง เป็นน้องชายของเสรษฐีบาง รวมแล้วมี 16 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นพ่อค้ามี 2 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นช่างกลบถมี 1 รูป พระอัสติมหาสาวกที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นช่างประมงมี 1 รูป

ค. ชาคูณิ พระอัสติมหาสาวกส่วนมากมีถิ่นกำเนิดอยู่ในมัชฌิมชนบท และมีบางที่เป็นชาวปัจฉิมชนบท ดังนี้

- 1) เป็นชาวเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ คือ พระอรุเวลกัสสปะ พระนทีกัสสปะ พระลชากัสสปะ พระยสะ พระวิมลสะ พระสุหาหุ พระปุลลณี พระควัมปติ
- 2) เป็นชาวเมืองสาวิตตี แคว้นโกศล คือ พระวัคคลี พระยโสชะ พระกุกพธานะ พระปิลินทวัจจะ พระมหาโกฏฐิกะ พระโสภิตะ พระอุปวณะ พระองคุลิมาล พระอชิตะ พระคัสสเมตเตชยะ

มัชฌิมชนบท คือ ดินแดนส่วนกลางของประเทศอินเดียในสมัยโบราณ เป็นอาณาเขตที่กำหนดว่า มีความเจริญรุ่งเรือง มีประชาชนอยู่หนาแน่น มีเสรษฐกิจดี เป็นศูนย์กลางแห่งการค้าขาย เป็นที่อยู่ของนักปราชญ์ เป็นแหล่งรวมของการศึกษา เป็นต้น กำหนดเขต ทิศบูรพา ภายในแคว้นมหาศาลนครเขามา ทิศอาคเนย์ นับแต่แม่น้ำสัลลวตีเขามา ทิศทักษิณ นับแต่เสถกัตถกนิคมเขามา ทิศปัจฉิม นับแต่กุนคามเขามา ทิศอุดร นับแต่ภูเขาอุสิธรชะเขามา นอกจากนั้นไปเป็นปัจฉิมชนบท (พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 227-228.)

พระปฐมวงษ์ พระเมตตฤ พระโศกยะ พระนันทะ พระอุปสีวะ พระเหมกะ พระภัทราวุธ พระกัมปะ
พระโปสาละ พระอุทยะ พระโตเหยยะ พระชตุกัณฐิ พระโมฆราช พระปิงคิยะ พระสาตยะ พระเสละ
พระวังคีสะ พระลูกเทพกัทธิยะ พระกุมารกัสสปะ พระนันทกะ พระสุภุติ พระกังขาเรวตะ

3) เป็นชาวเมืองนาลันทาและเป็นชาวเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ คือ พระสารีบุตร
พระมหาโมคคัลลานะ พระราณะ พระอุปเสนะ พระมหาจุณทะ พระชทิวณิยะเรวตะ พระมหากัสสปะ
พระมหาโมณฑก พระจุฬโมณฑก พระสภิกะ

4) เป็นชาวเมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ คือ พระกาฬหะยี พระนันทะ พระราหุล
พระภัททิยะ (กาฬโคธายบุตร) พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภุค พระกิมพิละ พระเมธิยะ พระนาคิยะ
พระสาลี พระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ พระอัสสี พระนาลกะ พระปุณณ-
มันตานีบุตร พระมหาอุทเทยี พระอุบาลี

5) เป็นชาวเมืองอุชเชนี แคว้นอวันตี คือ พระมหากัจจายนะ พระโสณกุฎิกัณณะ

6) เป็นชาวเมืองโกสัมพี แคว้นวังสะ คือ พระปิตโฆลภารทวาชะ พระพาลุละ

7) เป็นชาวเมืองปาวา แคว้นมัลละ คือ พระทัณฑะ

8) เป็นชาวเมืองจัมปา แคว้นอังคมคธ คือ พระโสณโกทิวีสะ

9) เป็นชาวเมืองกุลโลฏฐิตนคม แคว้นกुरु คือ พระวัชบาล

10) เป็นชาวเมืองกุกกุฏวดี ในปัจฉิมคชนบท คือ พระมหากัมปนิยะ

11) เป็นชาวเมืองสุมาปรัณฑะ ในอปรันคชนบท คือ พระพาหิยะ พระปฐมวงษ์

จากการศึกษาวิเคราะห์หาค่าความน่าจะเป็นได้ว่า พระอัสติมหาสาวกที่เป็นชาวเมืองทวารวดี
แคว้นกาฬี มี 8 รูป ที่เป็นชาวเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล มี 32 รูป ที่เป็นชาวเมืองนาลันทาและเมือง
ราชคฤห์ แคว้นมคธ มี 10 รูป ที่เป็นชาวเมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ มี 20 รูป ที่เป็นชาวเมือง
อุชเชนี แคว้นอวันตี มี 2 รูป ที่เป็นชาวเมืองโกสัมพี แคว้นวังสะ มี 2 รูป ที่เป็นชาวเมืองปาวา
แคว้นมัลละ มี 1 รูป ที่เป็นชาวเมืองจัมปา แคว้นอังคมคธ มี 1 รูป ที่เป็นชาวเมืองกุลโลฏฐิตนคม
แคว้นกुरु มี 1 รูป ที่เป็นชาวเมืองกุกกุฏวดี ในปัจฉิมคชนบท มี 1 รูป ที่เป็นชาวเมืองสุมาปรัณฑะ
ในอปรันคชนบท มี 2 รูป

ง. การศึกษา พระอัสติมหาสาวกได้รับการศึกษาก่อนบวชในพระพุทธศาสนาเหมือนกันบ้าง
ต่างกันบ้างตามวาระ ดังนี้

- 1) ศึกษาจบไตรเพท คือ พระอัญญาโกณฑิยา พระอรุเวลกัศสปะ พระนทีกัศสปะ พระคยาภิศสปะ พระบุณณันตานิบุตร พระมหากัจจายนะ พระเสละ พระวักลิ พระวังคีสะ พระอุปเสนะ พระมหาโกฎิกะ พระปิงโกลการทวาชะ
- 2) ศึกษาจบศิลปศาสตร์ คือ พระองคุลิมาล พระสภิกะ พระอชิตะ พระคิสสเมตเตยยะ พระบุณณะ พระเมตตคุ พระโธคกะ พระอุปสัวะ พระนันทะ พระเหมกะ พระโตเทยยะ พระกัปปะ พระชุกกัณเฑาะ พระภัทราวุธ พระอุหะ พระโปสาละ พระโมฆราช พระปิงคิยะ
- 3) ศึกษาจบลัทธิสังยุตติ คือ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ
- 4) ไม่ระบุว่าจะจบการศึกษาอะไร คือ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ พระอัสสชิ พระมหากัศสปะ พระชทรวินัยเรวตะ พระมหาจุนทะ พระกุนทธานะ พระปิลินทวัจนะ พระโสภิตะ พระสาครกะ พระราธะ พระอุปวาณะ พระมหาอุทายี พระนาลกะ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภัททิยะ (กาฬิโคธามุตร) พระกังขาเรวตะ พระราหุล พระทัฬหะ พระกาฬุทายี พระมหากัปปินะ พระนันทะ พระภุช พระกิมฬิสะ พระเนมิยะ พระนาลิตะ พระชัสสะ พระวิมลกะ พระสุพาทุ พระบุณณะชิ พระควัมปติ พระลุลุกทกัณเฑาะ พระสุภูติ พระโสณกุฎิกัณเฑาะ พระโสณโกสิวิสะ พระรัฐบาล พระหาหิยะ พระกุมารกัศสปะ พระพากุลกะ พระนันทกะ พระชัสสะ พระบุณณะ พระอุบาลี พระมหาปัลลภ พระจูสนันถ
- 5) ไม่ได้รับการศึกษาอะไรเลย คือ พระสวลี

จากการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวมานี้สรุปได้ว่า พระอัสติมหาสาวกที่ศึกษาจบไตรเพท มี 12 รูป ที่ศึกษาจบศิลปศาสตร์ มี 18 รูป ที่ศึกษาจบลัทธิสังยุตติ มี 2 รูป ที่ไม่ระบุว่าจะได้รับการศึกษาอะไร มี 47 รูป และที่ไม่ได้รับการศึกษาอะไรเลย มี 1 รูป

แม้จะไม่ระบุการศึกษาของท่านไว้ แต่เพราะเหตุที่พระอัสติมหาสาวกในกลุ่มนี้มีทั้งที่มาจาก วรณะพราหมณ์ วรณะกษัตริย์ วรณะไวศยะ และวรรณะชนต่าง ๆ พระอัสติมหาสาวกใน 3 วรรณะแรก ผู้วิจัยเชื่อว่าท่านย่อมได้รับการศึกษาประจำวรรณะมาแล้ว คือ วรรณะพราหมณ์ศึกษาไตรเพท และศิลปศาสตร์ วรณะกษัตริย์ศึกษาวิชาการรบและการปกครอง วรณะไวศยะศึกษาวิชาช่างต่าง ๆ รวมทั้งการศานาชาญ ส่วนพระอัสติมหาสาวกในวรรณะชนต่าง ๆ ก็ย่อมมีประสบการณ์การเรียนรู้จากตน ในวรรณะของตนมาแล้ว

พระสวลีเติบโตอยู่ในครุฑมารคาถึง 7 ปี 7 วัน เมื่อคลุกออกมาแล้วสามารถเดินไต่เลข รู้อย่างสาและสามารถช่วยขนขาวยเลียงพระโคตลอด 7 วัน วันสุดท้ายโยมบิดาโยมมารดาโดยทาน ไทพระสารีบุตรนำไปบวชเป็นสามเณรและบรรลุอรหัตผลในวันนั้นเอง (อ.อ. 1/268-269.)

จ. อุบิสัย พระอัสสัมชิตมหาเถรสมาคมมีความประพฤติที่สมควรแก่ใจ เป็นความเคยชินอยู่เป็นนิจ
ในสันดาน³⁸ มาแต่กษัตริย์ แล้วความเคยชินนั้นก็มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ในชาติปัจจุบัน
ความดีที่ประพฤติสมควรแก่ใจนี้เรียกว่า "อุบิสัย" อุบิสัยส่วนนี้เป็นฝ่ายกุศลซึ่งเกื้อหนุนให้เกิดการ
บรรลุนิพพาน³⁹ วิสุทธิมรรค เรียกว่า "จริยา" มี 2 อย่าง คือ สัทธจริยา และพุทธิจริยา

สัทธจริยา คือ อุบิสัยยอมไปในทางเลื่อมใสง่าย คนมีสัทธจริยา เรียกว่า "คนสัทธา-
จริต" พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปในลักษณะชอบบริจาต อยาบทบพระอริยะ สนใจทั้งธรรม เข้มขันเสมอ
ไม่โอ้อวด เข้มขันเสมอ ไม่โอ้อวด ไม่มีมาया เลื่อมใสง่าย⁴⁰

³⁸ พระราชวรมณี (ประยูรช ปรยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 429.

³⁹

T. W. Rhys Davids and William Stede, Pali-English Dictionary (London : The Pali Text Society, 1972), p. 144.

นอกจากจริยาฝ่ายกุศลนี้แล้ว วิสุทธิมรรค ยังได้กล่าวถึงจริยาฝ่ายอกุศลไว้ด้วย 4 อย่าง คือ

1. ราศจริยา อุบิสัยยอมไปในทางรักสวยรักงาม คนมีราศจริยาเรียกว่า "คนราศจริต" พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปในลักษณะมีมาया โอ้อวด ถือตัว ปรารถนาลามก มักใหญ่ใฝ่สูง ไม่พอใจกับสิ่งที่ตนมีอยู่ มีแงงอน ห้วนไหวง่าย
  2. โสจจริยา อุบิสัยยอมไปในทางมักโกรธ คนมีโสจจริยาเรียกว่า "คนโสจจริต" พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปในลักษณะมักโกรธ หุกโกรธ ลมเหตุ ตีเสมอ ริษยา ตระหนี่
  3. โมหจริยา อุบิสัยยอมไปในทางโง่เขลา คนมีโมหจริยาเรียกว่า "คนโมหจริต" พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปในลักษณะห่อเต้ เหงาซึม ฟุ้งซ่าน หลุกหลิก ลังเลสงสัย ค้านถืออื้อรับ กลับใจได้ยาก
  4. วิตถกจริยา อุบิสัยยอมไปในทางติดฟุ้งซ่าน คนมีวิตถกจริยาเรียกว่า "คนวิตถกจริต" พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปในลักษณะหูกมาก ชอบคลุกคลีด้วยคนเฉพาะ ไม่ชอบทำกุศล ทำงานจับจก กลาง-คืนเป็นลวัน (ติดมาก) กลางวันเป็นไฟ (งุ่นง่าน) ชอบเที่ยวไปเที่ยวมา
- จริยา 4 นี้ รวมกับจริยาฝ่ายกุศลอีก 2 รวมเรียกว่า "จริยา 6" (วิสุทธิ. 1 / 134-135.)

⁴⁰ วิสุทธิ. 1 / 134-135.

สัทธจริยสุต มุตตจจาคตา อริยานิ หุตถณกามตา สหุมมัม โสตุกามตา ปาโมชชพหุลตา
อสดตา อมายาวิตตา ปสาทนิเยสุ ฐาเนสุ ปสาโทติ เอมมาทโย ฯ

พุทธจริยา คือ อุปนิสัยนิยมไปในทางใช้ความคิดพิจารณาหาเหตุผล คนมีพุทธจริยา เรียกว่า "คนพุทธจริต" พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปในลักษณะว่าง่าย ชอบคบกับชาตมิตร รู้จักบริโภค แต่พอประมาณ มีสติสัมปชัญญะ ละประสัระเปร่าอยู่เสมอ รู้ได้เร็ว บำเพ็ญเพียรโดยใช้ปัญญาพิจารณา⁴¹

ก่อนบรรลุนิพพาน พระอัสสัมมหาสาวกมีอุปนิสัยฝ่ายกุศลทั้ง 2 นี้ไม่เสมอกัน บางพวกมี สัทธจริยานำพุทธจริยา แต่บางพวกมีพุทธจริยานำสัทธจริยา ซึ่งเมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ได้ ดังนี้

กลุ่มมีสัทธจริยานำ คือ พระอัญญาโกตถัญญะ พระวิปปะ พระภททิสสะ พระมหานามะ พระอัสสชิ พระปุลณณกันตานิบุตร พระวัคคลี พระอุปเสนะ พระมหาโกฏฐิกะ พระปิงคิสสะ พระมหาจุนทะ พระกุตทธานะ พระโสภิตะ พระสาคระ พระราธะ พระอุปวาณะ พระมหาอุททายี พระนาลกะ พระอนุรุทธะ พระภททิสสะ (ภาสีโคธอุบุตร) พระกังขาเรวตะ พระกาฬุททายี พระมหาทักปนิยะ พระภคฺฐ พระกิมพิละ พระเมธิยะ พระนาลคิสสะ พระวิมลละ พระสุหานุ พระปุลณณชิ พระควัมปติ พระสุกตทภททิสสะ พระสุภุคฺติ พระโสณกุฏิกัณณะ พระโสณโกสิวิสสะ พระรัฐบาล พระพากุละ พระนันทกะ พระปุลณะ พระมหาบันถก พระจูลันถก

กลุ่มมีพุทธจริยานำ คือ พระอรุเวลกัสสะปะ พระนทีกัสสะปะ พระคชาทกัสสะปะ พระมหาทักจายณะ พระเสละ พระวังคัสสะ พระปิงโกลการทวาชะ พระองคฺคิมมาล พระสภิสสะ พระอชิตะ พระติสสะเมตเตยยะ พระปุลณณะ พระเมตตคฺฐ พระโธตกะ พระอุปสีวะ พระนันทะ พระเหมกะ พระโตเทยยะ พระกัปปะ พระชคฺคกัณเฑี พระภทฺทราวุธ พระอุหะยะ พระโปสาละ พระโมฆราช พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหาทักสสะปะ พระชทรวนนิยะเรวตะ พระปิลินทวัจจะ พระอนนท พระราหุล พระทัททะ พระนันทะ พระยสสะ พระทานิสสะ พระกุนารกัสสะปะ พระยโสปะ พระอุบาลี พระสิวลี

จากการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวนี้นสรุปได้ว่า พระอัสสัมมหาสาวกกลุ่มมีสัทธจริยานำ มี 41 รูป กลุ่มมีพุทธจริยานำ มี 39 รูป

อย่างไรก็ตาม แม้พระอัสสัมมหาสาวกจะมีอุปนิสัยฝ่ายกุศลไม่เสมอกันในตอนแรก แต่ครั้นถึงขั้นบรรลุนิพพาน สัทธจริยาและพุทธจริยาของท่านก็จะแก่กล้าเสมอกัน.

⁴¹วิสุทธิ. 1 / 135:

พุทธจริตสุตฺต สิวาสสุตฺต กุลชาตมิตฺตคา โภชน มตฺตทฺตฺต สติสมฺปชฺชญฺญี ชาติริยานุโยโค ส่วเขณีเยสุ ฐาเนสุ ส่วโค ส่วคฺคสุตฺต โยนิโส ปธานนฺติ เอวมทโย ฯ

ดูเพิ่มเติม บทที่ 5, หน้า 81-83.